

Розділ 9

ГЕДОНІСТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНИХ СТИЛІВ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Гедонізм як наукова проблема

Питання забезпечення соціального порядку і соціальної інтеграції є одним із базових у соціальних науках. Відповідно, багато уваги спрямовано на окреслення можливих загроз цьому порядку та визначення шляхів і способів розв'язання потенційних проблем і відвернення загроз. Однією з таких загроз аналітики вважають поширення в суспільстві гедоністичних орієнтацій, тобто такого стану свідомості, коли людина прагне отримувати від життя переважно або винятково задоволень, причому задоволень саме матеріальних, тілесних, чуттєвих.

Прагнення задоволення й уникнення страждань, безперечно, є базовими інстинктами людини. Тож можна припустити, що з точки зору соціуму проблемою є не стільки гедонізм як такий, скільки міра зосередженості людини на ньому, міра його панування над особистістю й міра поширення в суспільстві. Адже, як зазначав ще середньовічний лікар і алхімік Парацельс, отруйність речовини визначається не нею самою, а її концентрацією. Цю тезу можна застосувати й до всіх соціальних проблем. Ті чи інші негативні явища й процеси стають помітною і відчутною проблемою для всього суспільства тоді, коли вони набувають масового характеру. Твердження про масовість гедоністичних схильностей,

особливо стосовно молоді, вже фактично стало одним зі штамів наукового дискурсу. Водночас можна помітити, що впевненість у правильності таких тверджень малообґрунтована — вони виводяться з пов'язування із гедонізмом дуже різних речей, часто ґрунтуються на особистих спостереженнях, а не на даних масових емпіричних досліджень.

Отже, ми спробуємо з'ясувати, наскільки обґрунтованими є побоювання щодо “гедоністичної загрози”. Спочатку визначимо, чим власне є гедонізм, як його можна операціоналізувати як поняття.

Загалом гедонізм існує, так би мовити, у двох іпостасях: як практична поведінка і як етичне вчення, яке може впливати на цю поведінку й спрямовувати її. Щодо етичного вчення, то у філософії під гедонізмом розуміють такий тип вчень, в яких визначення добра та зла пов'язувалися з дихотомією задоволення-страждання, або коли найвищим благом і метою життя людини є насолода [1, с. 96]. У систематизованому вигляді це вчення вперше було розвинене грецьким філософом-сократиком *Арістипом Кіренським*. Цей мислитель вважав, що критерієм блага може бути лише насолода чи страждання, які отримуються через відчуття. Причому насолода розглядається як така, що не може бути станом спокою, а лише позитивним задоволенням, яке, до того ж, стосується лише теперішнього часу, а не минулого або майбутнього. Предметом прагнень визначалося лише окреме, наявне в конкретний момент часу задоволення — тобто мета життя має полягати в насолоді від теперішнього. А з усіх можливих насолод найбажанішими проголошуються чуттєві, оскільки вони найсильніші. Водночас Арістип зазначав, що засобом досягнення щастя має бути свобода, яка дала б нам силу відмовитися від недосяжного задоволення або від задоволення, яке може в майбутньому викликати страждання. Тому людина має бути готовою як до того, щоби скористатися задоволеннями, так і до того, щоби легко від них відмовитися [2, с. 130–131]. Також Арістип вчив, що необхідно виробити в собі повну свободу в прийнятті чи неприйнятті життєвих подій і на все у світі реагувати лише відчуттями задоволення.

У вченні послідовників Арістипа, філософів школи кіренаїків, обстоювався пріоритет потреб індивіда перед соціальними установами, які розглядалися як умовності, що обмежують свободу.

Разом із тим гедоністичні установки могли набувати радикальних форм — серед кіренаїків були й ті, хто вважав, що виправданою є будь-яка насолода; понад те: виправданими є будь-які дії й зусилля, якщо вони ведуть до насолоди. Зокрема, кіренаїк Феодор вважав прийнятними задоволення навіть від явних правопорушень, вважаючи, що всі суспільні заборони є лише насильством над людьми або наслідком сліпої звички [3, Т. 2]. У цьому кіренаїки відрізнялися від Сократа, який, визнаючи значимість задоволення, тлумачив його як усвідомлення того, що щось робиться добре. Відповідно, Сократ наполягав на розрізненні задоволень поганих і добрих, а також істинних і хибних.

Певні, пов'язані з проблемою гедонізму, оцінки містяться й у творчості *Платона*. Зокрема, у своїх пізніх творах він намагався показати, що хоча не можна стверджувати, що життя є добрим лише тому, що сповнене задоволень, все одно можна довести, що найприємніше життя є водночас і найкращим. *Аристотель* вважав, що задоволення як таке не є благо і не є гідним вибору саме по собі. Він наголошував, що сенс життя полягає не в задоволеннях, не в щасті, а в здійсненні вимог розуму на шляху до блага [4, с. 62]. Задоволення, вважав він, тоді є справжнім, коли воно отримується від найбільшої чесноти і є притаманним найкращій частині душі. Діяльність найдосконаліша і найприємніша тоді, коли вона виходить з того, що перебуває в найкращому стані, і коли вона спрямована на значущий предмет. Така діяльність дає насолоду як усім відчуттям, так і мисленню і спогляданню [2, с. 372–373].

Помірний варіант гедонізму був розвинений грецьким філософом *Епікуром*. Вищим благом Епікур вважав стан атараксії, тобто незворушності, свободи від тілесних страждань і тривог [3, с. 65]. І під задоволенням, яке визначалося як основа щастя, він розумів відсутність страждань: “Коли ми говоримо, що задоволення є кінцевою метою, то ми маємо на увазі не задоволення розпусників, і не задоволення, що полягають у чуттєвій насолоді, ..., але ми маємо на увазі свободу від тілесних страждань і від душевних тривог” [5, т. 2, с. 597]. Тому цей філософ вчив, що гідними є лише природні й необхідні задоволення, бо вони не руйнують внутрішньої незворушності духу. Відповідно, справжнім благом проголошувалися не чуттєві задоволення тіла, а справжні й високі

насолоти духу. Вимагалось, аби при виборі задоволень людина спиралася на принцип розсудливості, позаяк лише в цьому разі вона дістає справжнє задоволення. Епікур також вчив, що "...будь-яке задоволення ... є благо, але не всяке задоволення слід обирати, так само як і будь-яке страждання є злом, але не всіх страждань слід уникати" [5, т. 2, с. 597]. Пізніше вчення Епікура було значною мірою викривлене і затавроване саме як пошук тілесних задоволень, а сам термін "епікурейство" став синонімом прагнення комфортного, сповненого задоволень життя.

Таким чином, уже у поглядах філософів давнини виявлялася потенційна двоїстість практичного втілення гедоністичного підходу до життя. З одного боку, мірою того, як цей підхід стверджував самоцінність особистості, реалізацію її потреб і бажань, у ньому містяться гуманістичні риси. З іншого боку, він міг трансформуватися в сприйняття задоволення як вищої цінності й орієнтацію на припустимість будь-яких засобів для його отримання, стаючи, відповідно, можливою апологією аморалізму і всюдозволеності.

Після руйнації античного світу ідеї гедонізму були відкинуті й затавровані середньовічним християнством. У середньовічних християнських суспільствах панувала ідеологія максимального заперечення всіх форм матеріальних, фізичних задоволень. Проголошувалося, що людська плоть є гріховною за суттю, і тому бажання чуттєвих задоволень є гріховним і має придушуватися. Земне життя як таке подавалося лише випробовуванням душі, своєрідним іспитом на отримання вічного життя чи вічної загибелі в потойбіччі, а єдиним справжнім задоволенням визнавалося задоволення й радість від споглядання Божественного.

За часів Відродження ідеї гедонізму, як крайнього так і помірного, отримали новий імпульс, перетворившись на важливий теоретичний засіб гуманістичного ствердження цінності людини в усіх її життєвих проявах. Негативне сприйняття церковного втручання у світські справи переходило і на моральні складові церковного вчення, які часто відкидалися лише тому, що походили від ненависної Церкви. Для діячів французького просвітництва гедонізм також був засобом виразу духовної опозиції релігійно-догматичному світогляду.

Найпізнішою теоретичною формою гедонізму був утилітаризм Дж.Бентама і Дж.С.Міля (кінець XVIII–XIX ст.). Бентам стверджував, що добро — це насолода або щастя, а зло є стражданням. Тому один стан кращий за інший, якщо є баланс на користь насолоди, а найкращим станом є той, в якому насолода максимально перевищує страждання. Хоча водночас Бентам не був апологетом будь-яких насолод, оскільки пропагував необхідність співвіднесення інтересів особистості з інтересами суспільства за допомогою законодавчих обмежень дій індивіда. Так само і Дж.Міль, розглядаючи насолоду як єдине добро, а страждання як єдине зло, подібно до Епікура найбільше цінував помірні задоволення. Він вважав інтелектуальні радощі кращою, а помірність — головною чеснотою [6, т. 2, с. 257–264].

Загалом вочевиднюється, що основним “проповідникам” ідей гедонізму були притаманні саме його помірні варіанти — хоча насолода й задоволення проголошувалися основною метою життя, але постійно обумовлювалося, що ці насолоди і задоволення мають бути помірними і поміркованими.

Звісно, гедонізм як учення, й у помірних й у вульгарних виявах також зустрічався з критикою. Зокрема, в марксизмі доводилося, що оскільки діяльність людини має соціальний характер, цю діяльність визначають аж ніяк не насолоди і страждання. Навпаки, соціальні зв'язки людини, в рамках яких розгортається її діяльність, задають спосіб і зміст насолод. Також різні мислителі наводять приклад того, що принцип гедонізму може суперечити справжнім інтенціям суб'єкта, оскільки морально схвалюваними є багато речей, які не дають задоволення, й далеко не все, що веде до задоволення, оцінюється як моральне добро.

Можна припустити, що характер філософського осмислення гедонізму був двоїстим. З одного боку, це осмислення формувало виправдання того, що вже існувало як реальна практика, а з іншого, надавши таке виправдання, філософські концепції отримували здатність впливати на ці реальні практики, впливаючи на поведінку тих осіб, які сприймали такі концепції, переконувалися в їх правильності й доцільності.

Щодо реального втілення гедонізму як стилю життя необхідно зробити низку зауважень. По-перше, можна припустити, що це

втілення відбувалося на доволі пізніх етапах людської еволюції. Про відсутність гедоністичних складових способу життя можна говорити щодо примітивних людських спільнот доісторичного періоду. Адже ці спільноти постійно існували на межі виживання й усі їхні зусилля спрямовувалися на забезпечення харчами і боротьбу з холодом, природними катаклізмами тощо. Тобто, незважаючи на те, що, як зазначалося вище, гедоністичні прагнення є однією з базових інстинктивних рис людини, втілюватися ці прагнення в життя могли лише за умови виникнення відповідних умов. І такі умови з'явилися тоді, коли людські спільноти спромоглися виробляти суспільного продукту більше, ніж це було необхідно для простого виживання. В історії, мабуть, не було цивілізацій, які б змогли уникнути гедоністичних прагнень. Прикладом безгедоністичного суспільства певний час могла бути хіба що давньогрецька Спарта, в якій навіть тоді, коли в інших грецьких містах повною мірою домінувало розшарування суспільства, виокремлення верстви багатіїв, продовжували жити традиції повного підпорядкування життя громадян меті служіння Батьківщині, де суворо регламентувалося все життя громадян — їжа, одяг, спосіб життя, фізичне виховання, відпочинок тощо. Утім, зрештою і ця система не встояла перед прагненням розкоші і, як би зараз сказали, “красивого життя”. Тож практично в будь-якому суспільстві, яке сформувало структуровані нерівності, тією чи іншою мірою поширені гедоністичні прагнення й орієнтації.

По-друге, зазначимо, що переважну частину історії цивілізацій гедоністичний стиль життя був притаманний лише вищим, елітарним верствам населення. Із появою надлишків суспільного продукту сформувалися певні страти, які перерозподіляли на свою користь і привласнювали ці надлишки, і саме для цих страт з'явилася можливість реалізації гедоністичного способу життя, оскільки вони отримали економічні можливості вести подібний стиль життя, можливості дозволити собі витратити час і кошти непродуктивно. Переважна більшість осіб, які належали до нижчих класів, як і раніше, переймалися питаннями звичайного повсякденного виживання й усі гедоністичні вияви зводилися лише до пиятики в шинку після важкого робочого дня чи тижня. Тож можна стверджувати, що міра поширення гедонізму як практики тісно зумовлена

не лише фактом продукування надлишків продуктів і речей, а й обсягами цих надлишків і умовами їх розподілу. У давні часи міра поширення гедоністичних орієнтацій об'єктивно обмежувалася простим браком ресурсів, що могли спрямовуватися на їх утілення, і концентрацією цих ресурсів у руках обмеженого кола осіб. Сучасний світ, з його масовим виробництвом, колосальним розширенням світу речей, орієнтацією на споживацтво дає змогу орієнтуватися на життя заради задоволення значно ширшим верствам — не лише еліті, а й більш-менш заможним представникам інших класів.

По-третє, міра поширення гедонізму суттєво залежить від панівної моралі. Наприклад, на початкових етапах розвитку античних суспільств домінантною константою було служіння загальному благу, полісний патріотизм і жертвовність. На зорі становлення Давнього Риму як великої держави, або на ранніх стадіях розвитку античних міст Греції матеріальне життя обмежувалося і нормативно, і реально — характерними були закони, що суттєво обмежували розкіш, причому під розкошами тут часто розумілося те, що на погляд сучасної людини є звичайною річчю (наприклад, певні, не такі вже й дорогі, матеріали для одягу, кількість посуду тощо). Головними чеснотами вважалися відданість своїй батьківщині, своїй групі. Навіть фізичне здоров'я і вдосконалення свого тіла, перш за все, були пов'язані зі здатністю до захисту свого міста на полі битви, а не до можливості отримання від цього задоволення. У сучасному суспільстві, навпаки, всіяко пропагується орієнтація саме на задоволення своїх потреб, максимізацію комфорту. Сучасній економіці властиві не стільки задоволення людських потреб, скільки формування нових. Через рекламу, кіно, телебачення тощо людей переконують, що вони не можуть жити без тієї чи іншої речі. Прагнення максимізації комфорту стало одним із базових для сучасного урбанізованого суспільства. Відповідно, можна підсумувати, що впродовж історії людства точиться боротьба і зміна двох типів етики — етики обов'язку, й етики бажань. У першому випадку панівною є етика, яка стверджує пріоритет колективних, загальносуспільних цінностей. Від людини вимагається передусім діяти відповідно до її соціальних зобов'язань, а у випадку зіткнення інтересів спільноти і власних інтересів особи — безза-

перечно віддавати перевагу першим. У випадку ж етики бажань панівним є прагнення жити так, як хочеш, як подобається індивіду. Нині в цивілізаціях західного типу домінує саме етика бажання.

Як зазначає один із дослідників, скажімо так “людини гедоністичної”, О.Ємельянов, прагнення задоволення змінювалося разом зі зміною системи суспільних відносин, в історичній перспективі. У традиційному суспільстві вирізнялися переважно колективні задоволення — свята, релігійні ритуали. Сфера індивідуальних задоволень жорстко обмежувалася ціннісними і нормативними вимогами роду, общини, держави. Суспільство модерну викликало появу образу “економічної людини”, чий зусилля були спрямовані на раціоналізацію життєвого укладу, тоді як задоволення регламентувалися як нагорода за докладені зусилля, а не в якості блага як такого. Водночас носієм задоволення ставав уже не колектив, а окрема особа, з її індивідуальним світом. Згодом, на зламі ХІХ—ХХ століть, імперативи обов’язку, розуму, моралі, притаманні добі модерну, змінилися цінностями задоволення — комфорту, успіху тощо [див.: 7].

Для суспільства споживання О.Ємельянов називає два характерні боки, пов’язані зі сферою задоволень. З одного боку, наявна повсюдна акцентуація цінності задоволення в суспільній свідомості. Гедоністичні цінності інтенсивно репрезентуються в численних артефактах (телебаченні, рекламі, друкованій продукції), супроводжують організацію як приватних, так і публічних просторів, а з іншого — людина значною мірою підштовхується до задоволень, оскільки останні оголошуються необхідними і бажаними. Суспільство намагається приховати простір страждання, першою чергою екзистенційного страждання — незадоволення життям, нерозуміння його сенсу. Сфера задоволень багато в чому виявляється залежною від штучних потреб, надається індивідові ззовні, а не визначається його власним вибором.

По-четверте, сьогодні більшістю дослідників гедоністичні орієнтації серед населення розглядаються радше як такі, що містять загрози нормальному функціонуванню суспільства. Причому ці загрози мають як структурний, так і особистісний характер. У першому випадку крайній гедонізм звинувачують у руйнації соціальних зв’язків, вибиванні людини з кіл суспільного обміну і, відповідно,

в загрозі інтеграції суспільства. Д. Белл, протиставляючи пуританську етику гедонізму, пише: “модернізм ... підміняє цінності буржуазного життя гедонізмом, а гедонізм підриває пуританську етику, яка раніше слугувала моральним обґрунтуванням суспільства” [8, с. 76]. Російський дослідник А. Панарін також стверджує, що “гедонізм, який торжествує, — підриває всі інститути, від родини до армії й підприємств, оскільки всі вони вимагають бодай мінімальної ангажованості й відповідальності” [9].

При цьому оцінка гедоністичних орієнтацій як потенційної загрози суспільному цілому пов’язана зі збільшенням масштабів їх поширення. Коли гедонізм був панівним світоглядом невеликих верств суспільства (скажімо, французької аристократії до Великої Французької революції), його критика стосувалася переважно негативних наслідків для особистості, яка руйнується. Коли ж гедонізм перетворився на масовий світогляд, його почали розглядати як загрозу суспільству як такому.

Певне підґрунтя для таких оцінок, безперечно, є. Адже орієнтація на гедоністичний стиль життя може суттєво впливати на взаємини індивіда з іншими людьми і з суспільством загалом. Гедоніст відкидає чи обмежує у своїй свідомості етику обов’язку і тим самим значною мірою виходить з-під контролю суспільства. У крайніх формах гедонізм фактично заперечує будь-яку діяльність, пов’язану з напруженням, докладанням значних зусиль, орієнтує на розслаблення, безвольність, може сприяти поширенню таких антисоціальних явищ, як алкоголізм, наркоманія, соціальний паразитизм тощо. Відповідно, такі явища можуть вести до руйнації особистості як такої. Негативним моментом поширення і навіть пропагування гедоністичних орієнтацій є потенційний внутрішньо особистісний конфлікт унаслідок формування бажання жити за гедоністичними принципами, але неможливості реалізації цих бажань через обмеженість матеріальних чи фізичних можливостей. Крім цього, гедонізм межує з егоїзмом, ставленням до інших людей як до засобу отримання задоволення.

Разом із тим слід зазначити, що певною проблемою є саме визначення того, якою мірою гедоністичні орієнтації є припустимими, такими, що не загрожують соціальному цілому, тобто як визначити, які задоволення є припустимими, а які — ні. Поле

задоволень може бути вельми багатоманітним. Це можуть бути насолоди фізичні, тілесні, матеріальні (наприклад, сексуальні, чуттєві, задоволення від смачної їжі, задоволення від здорового розвиненого тіла), а можуть бути й духовні (задоволення від добре зробленої справи, задоволення від змоги допомогти комусь). Своєю чергою, духовні задоволення і насолоди можуть бути чисто духовними, а можуть бути пов'язаними з матеріальними речами (наприклад, добре вдягнена людина може відчувати задоволення від відчуття того, що вона гарно, красиво виглядає). Крім цього, насолоди, задоволення можуть бути пов'язаними із задоволенням потреб. Потреби можуть задовольнятися без насолоди чи з насолодою (наприклад, потреба в їжі може задовольнятися простою, несмачною їжею, а може задовольнятися якимись делікатесами, коли задоволення потреби відбувається заразом із отриманням від цього процесу насолоди). Тож виникає питання: хто і на підставі якого мірила визначатиме, які задоволення є припустимими, а які слід засуджувати і боротися з ними. В результаті оцінка припустимості/неприпустимості того чи того рівня гедонізму істотним чином визначається морально-етичними поглядами тих, хто дає цю оцінку. Суспільно-колективістськи налаштовані дослідники засуджують гедонізм як загрозу суспільству і соціальним зобов'язанням особи. Натомість ті, чиїм пріоритетом є особиста свобода, хто вважає суспільство переважно репресивною надбудовою, що придушує особистість, ставляться до "гедоністів" поборливо.

Отже, доволі важко віднайти об'єктивне підґрунтя для такої оцінки. Адже навіть зв'язок із завданням у процесі реалізації своїх прагнень насолоди шкоди іншим людям є доволі неоднозначним, оскільки неоднозначними є можливі трактування шкоди (одні можуть вважати шкодою те, що для інших такою не є). Власне, єдиним критерієм можна визначити те, яким чином людина намагається отримувати бажані задоволення — безперечно небезпечним є прагнення отримання їх за будь-як ціну.

Таким чином, можна підсумувати, що гедоністичні орієнтації у сучасних суспільствах поширюються як з об'єктивних, так і зі штучних причин. З одного боку, можливе зростання кількості гедоністично налаштованих людей є об'єктивним наслідком зростання

можливостей для широкого кола населення до реалізації подібних орієнтацій, унаслідок збільшення того “світу речей”, який забезпечує життєвий комфорт і підвищення рівня життя. Оскільки прагнення отримання від життя задоволення внутрішньо притаманне людині, то коли виникає можливість реалізації такого способу життя, він переважно реалізується. З іншого боку, сучасний гедонізм є одним із наслідків (і невід’ємною складовою) сучасної капіталістичної економіки, яка вимагає постійного зростання рівня споживання товарів та послуг і задля цього нерідко штучно проковує й формує нові потреби споживачів.

Водночас проблемою є не сам гедонізм як такий, не прагнення задоволень (оскільки це є складовою людської природи), а міра зосередженості особи на цих задоволеннях. Ситуація, коли задоволенням віддається абсолютний пріоритет, навіть незважаючи на незадоволення інших людей, є загрозовою як для суспільства, так і для особистості. Визначальним моментом є також міра поширення крайніх гедоністичних настроїв у суспільстві. Слід наголосити, що за існування альтернативи фізичних чи духовних задоволень (насолон) для сучасних гедоністичних орієнтацій характерний акцент саме на фізичних складових, тоді як духовна, моральна складова отримання радості від життя відсувається на другий план.

При цьому об’єктивний науковий аналіз сучасного гедонізму стикається із проблемою точок відліку. Це і визначення того, де та межа, за якою гедонізм стає небезпечним для спільноти, наскільки поширеним цей світогляд має бути серед населення, аби турбуватися про майбутнє суспільства, і визначення того, які, власне, задоволення потрібно вважати припустимими, а які — ні. Адже, по-перше, навряд чи хтось засуджуватиме задоволення духовні, “моральні”, тоді як прагнення фізичних, матеріальних задоволень часто засуджується. По-друге, у світі поступово відбувається зміна цінностей і моральних оцінок (наприклад, ставлення до гомосексуалізму). Відповідно, змінюється й шкала оцінок припустимості тих чи тих фізичних задоволень.

І передовсім соціальний дослідник має визначати, наскільки гедоністичні орієнтації пов’язані зі ставленням до фундаментальних соціальних питань, таких як згуртованість суспільства, рівень особистісної свободи, готовність до поступок іншим людям, сприйняття

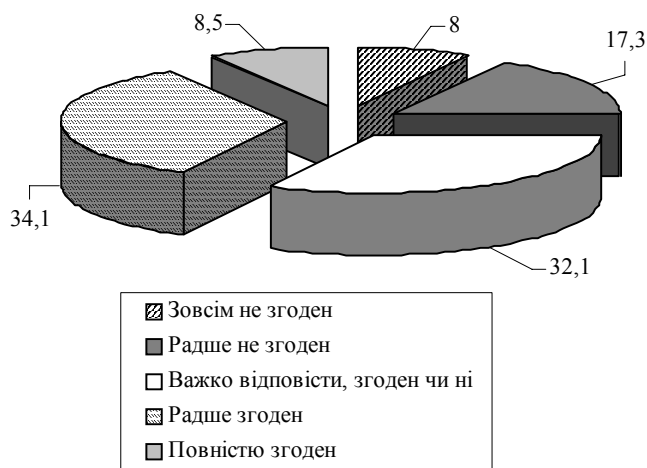
панівних у суспільстві норм і цінностей тощо. Надалі ми спробуємо мірою можливості подати картину поширення орієнтацій на гедоністичний стиль життя, характеристики осіб, які його приймають, і те, як такі особи сприймають загальносуспільні цінності.

***Конкретно-соціологічні дослідження
гедоністичних складових стилю життя особистості***

Отже, перейдемо до аналізу різноманітних гедоністичних елементів у стилях життя через фіксацію їх у масових вибіркових опитуваннях громадської думки. На жаль, ми не володіємо результатами цільового дослідження, метою якого було б вивчення саме рівня гедоністичності суспільства. Доступними є лише дані, що фіксують окремі складові гедоністичних орієнтацій, з опитувань, присвячених іншим темам. Саме ці дані ми використовуватимемо для визначення міри поширення гедоністичних чи негедоністичних стилів життя та впливу орієнтацій на такі стилі на загальну соціальну позицію індивіда.

Для початку подивимося, так би мовити ззовні, на те, які уявлення щодо гедоністичності превалюють у свідомості пересічних громадян України. Для цього скористаймося результатами двох опитувань громадської думки, що їх у 2006 і 2007 роках проводив Інститут соціології НАН України спільно із Центром соціальних та політичних досліджень “СОЦІС” за загальнонаціональною репрезентативною вибіркою; було опитано 1800 осіб.

В опитуванні 2006 року респондентам пропонували визначити міру своєї згоди чи незгоди із твердженням, що в нашій країні люди зосереджуються переважно на отриманні від життя задоволення. В оцінюванні подібної тези респонденти розділилися майже порівну — ту чи іншу міру згоди (повну або часткову) із твердженням, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на самовдосконаленні і саморозвитку, висловила *відносна* більшість (42,6%), тоді як майже третина (32,1%) не визначилися, а 25,3% не погодилися з цим (див. рис. 9.1). Водночас частка повністю згодних із подібним твердженням є невеликою (менше 10%). Тобто можна припустити, що у громадській думці відсутні уявлення про те, що гедоністичні орієнтації є надзвичайно поширеними.

Рис. 9.1. Міра згоди громадян України з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні, 2006, $N = 1799$, %

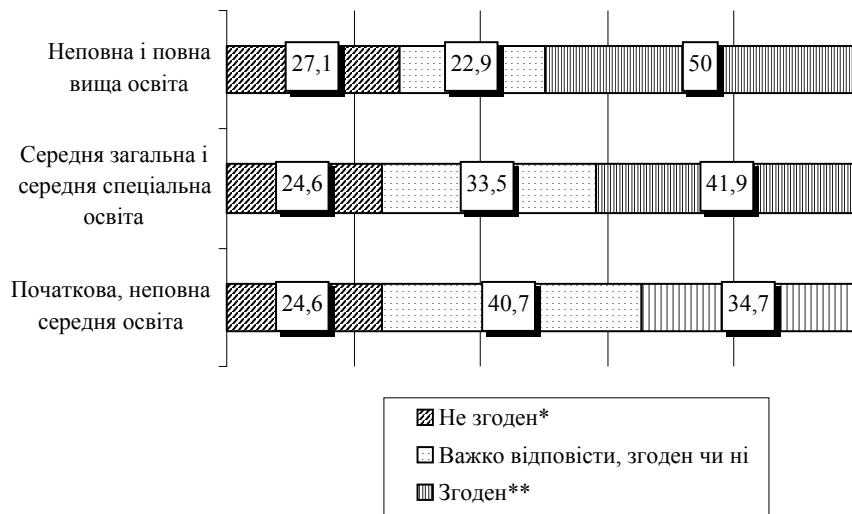
При цьому подібні уявлення практично не відрізняються в різних вікових категоріях — у розподілах відповідей респондентів різних вікових категорій не фіксується статистично значимих відмінностей, і в усіх вікових категоріях як більш чи менш гедоністичне своє суспільство визначали близько 40%.

Так само відсутні відмінності у поглядах на це питання між чоловіками і жінками — і серед перших, і серед других погоджувалися з відповідною постановкою питання близько 42%, не погоджувалися близько 25%, близько 32% не змогли визначитися.

Немає значних відмінностей і в оцінках, наданих респондентами, які проживають в різних регіонах нашої країни. Хіба що можна відмітити представників південного регіону, серед яких найбільшою є частка не згодних із домінуванням у суспільстві орієнтацій на задоволення, і найменшою — згодних із наявністю такого стану. Серед представників інших регіонів відмінностей практично немає.

Водночас наявні певні відмінності між респондентами із різним рівнем освіти. Зокрема, фіксується закономірність, коли мірою зростання рівня освіти збільшується частка тих, хто погоджується

із домінуванням в нашому суспільстві орієнтацій на задоволення, тоді як частка тих, хто не зміг відповісти, навпаки, збільшується мірою зменшення рівня освіти (див. рис. 9.2).

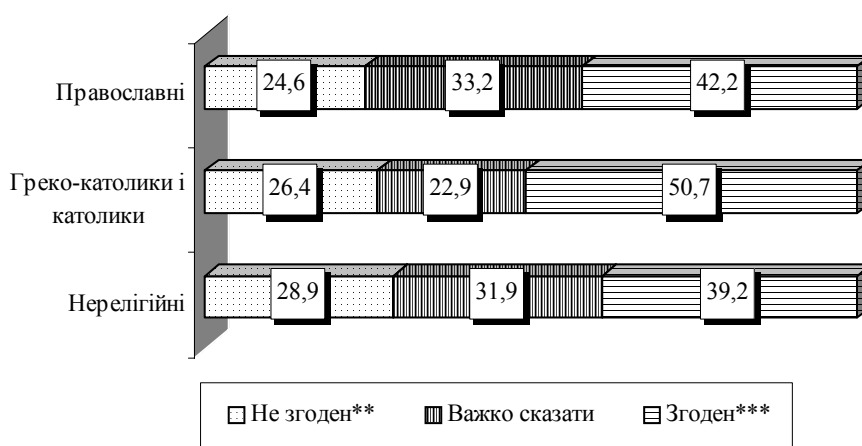
*Об'єднані частки тих, хто відповів "Зовсім не згоден" і "Радше не згоден".

** Об'єднані частки тих, хто відповів "Радше згоден" і "Цілком згоден".

Рис. 9.2. Міра згоди громадян України з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні, залежно від рівня освіти, 2006, $N = 1799$, %

Такий стан може зумовлюватися принаймні двома основними причинами. По-перше, люди із вищим рівнем освіти мають ширший кругозір, активніше працюють з різноманітною інформацією, тому можуть бути поінформованішими з цього питання. Проте, з іншого боку, той самий доступ до різноманітної інформації може сприяти формуванню хибних уявлень, ґрунтованих на великій кількості публікацій, де стверджується домінування в суспільстві гедоністичних орієнтацій. А от особи, менш включені до інформаційного простору, формують свої уявлення лише на підставі власного досвіду, безпосереднього спілкування з оточенням.

Деякі відмінності у розподілах відповідей на це запитання існують між релігійними та нерелігійними громадянами, а також між віруючими основних конфесій. Зокрема, найбільша частка тих, хто вважає, що люди сьогодні зосереджуються переважно на отриманні задоволення, серед віруючих католицького віросповідання (греко-католиків і католиків) — серед останніх погодилися з таким фактом 50,7%. А от оцінки тих, хто ідентифікував себе як православних і як нерелігійних, майже не відрізняються (див. рис. 9.3).

*Порівняння проведене лише між православними і греко-католиками—католиками, оскільки інші конфесії представлені мізерною кількістю відповідей. Статистично значимі відмінності за кількістю згодних із твердженням є лише між греко-католиками—католиками і нерелігійними.

**Об'єднані частки тих, хто відповів “Зовсім не згоден” і “Радше не згоден”.

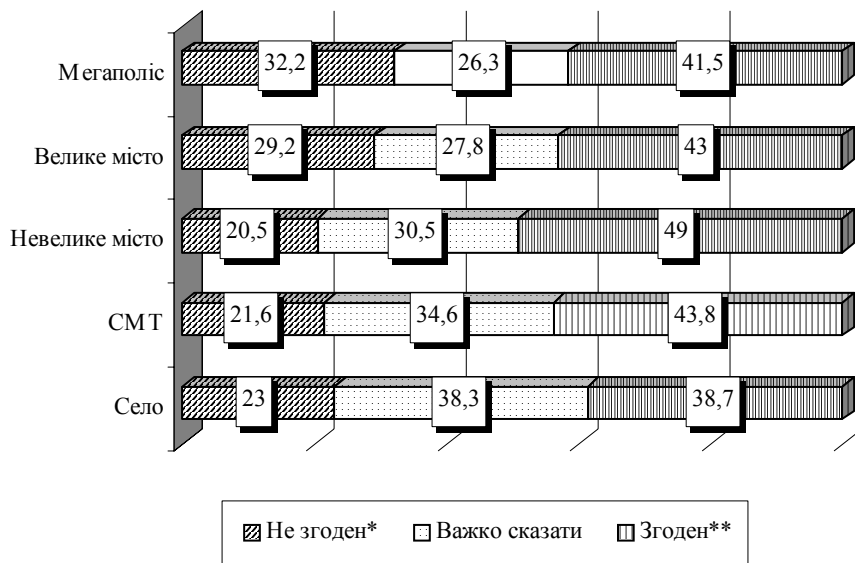
***Об'єднані частки тих, хто відповів “Радше згоден” і “Цілком згоден”.

Рис. 9.3. Міра згоди громадян України з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні, залежно від сповідуваної релігії, 2006, $N = 1799$, %*

Отже, можна припустити, що віруючі католицького сповідання критичніші до стилю життя, ґрунтованого на отриманні задоволень. Хоча поясненням цього може бути й те, що серед прихильників

католицького обряду зорієнтованих на гедоністичний стиль життя справді більше, ніж серед православних, і відповідно католики в своїх оцінках лише фіксували реальний стан. Це ми спробуємо з'ясувати, коли розглядатимемо наявність конкретних елементів гедоністичного стилю життя у поведінці респондентів.

Помітні певні відмінності й між мешканцями населених пунктів різного типу (див. рис. 9.4). Зокрема, серед сільського населення найбільше невизначених, тоді як найбільше тих, хто погоджувався із домінацією в суспільній свідомості орієнтації на задоволення, було серед мешканців невеликих міст (із населенням до 100 тис. осіб), а найбільша частка не згодних з цією тезою — серед мешканців великих міст (із населенням від 100 тис. до 1 млн осіб) і мегаполісів (із населенням понад 1 млн осіб).

*Об'єднані частки тих, хто відповів "Зовсім не згоден" і "Радше не згоден".

** Об'єднані частки тих, хто відповів "Радше згоден" і "Цілком згоден".

Рис 9.4. Міра згоди громадян України з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні, залежно від типу населеного пункту, 2006, N = 1799, %

Викладене можна підсумувати так: у 2006 році в суспільній свідомості були відсутні уявлення про орієнтації на отримання від життя переважно задоволення (тобто гедоністичні орієнтації) як про масово поширені в нашому суспільстві. Більша частина людей або не погоджувалася із пануванням таких орієнтацій, або не визначилася з цього питання (такі і серед населення загалом, і серед більшості категорій населення становили 50-60%), тоді як твердо переконаних у такому стані було лише 8,5%. Така оцінка в громадській думці фіксувалася незалежно від вікової й статевої належності; мала невеликі коливання залежно від місця проживання особи (регіон, місто—село) і помітні — залежно від релігійного сповідання і рівня освіти. Більш упевненими в домінуванні в суспільстві гедоністичних орієнтацій були греко-католики—католики та особи з вищою або неповною вищою освітою.

В опитуванні 2007 року також була спроба визначити міру поширення гедоністичних орієнтацій в суспільстві, але трохи в іншому й ширшому плані. По-перше, запитання щодо поширеності гедонізму в суспільстві було модифіковане — респондентам пропонували визначити, якою мірою, на їхню думку, життя людини визначається прагненнями різноманітних матеріальних і чуттєвих задовольень (з варіацією відповідей від “майже зовсім не визначається” до “визначається практично повністю”). По-друге, цього разу респонденти мали оцінити під таким кутом зору не лише інших, а й себе самих.

У результаті, оцінюючи інших людей, високу або дуже високу міру впливу на них орієнтацій на задоволення (варіанти відповідей “визначається практично повністю” або “визначається значною мірою”) обрали 39,0%, а максимальну міру такого впливу (“визначається практично повністю”) побачили лише 10,4% опитаних. 28,7% відзначили, що такий вплив є або незначним, або практично відсутнім, 32,3% не змогли визначитися.

Загальний розподіл відповідей на це запитання, але вже стосовно самих себе (самооцінки респондентів), не дуже відрізняється від розподілу оцінок щодо інших людей (див. табл. 9.1). Зокрема, частка опитаних, які визнали, що прагнення матеріальних і чуттєвих задовольень або повністю, або значною мірою визначає їхнє життя, становила 36,1% (тобто практично не відрізняється від відповідної

частки, зафіксованої для аналогічних відповідей щодо інших людей), а частка тих, хто не визнавав такої залежності — 36,7% (що є більшим, ніж коли аналогічні відповіді стосувалися інших, імовірно, за рахунок частки тих, хто не зміг відповісти).

Таблиця 9.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання щодо впливу на власне життя і життя інших прагнень матеріальних і чуттєвих задоволень, 2007, %

<i>Міра впливу</i>	<i>Якою мірою життя наших людей визначається прагненням різноманітних матеріальних і чуттєвих задоволень? N=1796</i>	<i>Якою мірою Ваше власне життя визначається прагненням різноманітних матеріальних і чуттєвих задоволень? N=1798</i>
Майже не визначається такими прагненнями	9,7	13,4
Визначається незначною мірою	19,0	23,3
Визначається значною мірою	28,6	27,6
Визначається практично повністю	10,4	8,5
Важко відповісти	32,3	27,2

Отже, як і в опитуванні 2006 року, в громадській думці не фіксується визнання *занадто великого* впливу на життя людей гедоністичних орієнтацій. З усього масиву опитаних і стосовно себе, і стосовно інших визначальний вплив гедоністичних орієнтацій побачили близько 8–10%.

Однак можна відмітити таке: якщо розглядати лише тих осіб, які змогли відповісти на вказані запитання, то при оцінюванні інших людей трохи переважатиме визнання певної міри значущості прагнень отримання задоволень для формування їхнього життя. Відкинувши тих, хто в запропонованих запитаннях не зміг визначитися, можемо розглядати наявну шкалу відповідей як бальну (від 1 до 4, де 1 означатиме найменшу міру впливу прагнень задоволен-

ня, а 4 — найбільшу міру). Відповідно з'являється можливість обчислити середній бал для всього масиву опитаних, коли середні бали, менші за 2,5, означатимуть переважання визнання відсутності або слабкості впливу прагнень задоволень, а середні бали, більші за 2,5, означатимуть перевагу відповідей, що фіксують значний чи домінуючий вплив таких прагнень (середній бал 2,5 означатиме, що відповіді розподілилися порівну). За такого підходу середній бал для оцінки інших дорівнюватиме 2,6, а для самооцінок — 2,4. Тобто при оцінюванні інших шальки терезів громадської думки трохи схилилися в бік визнання значущості впливу на життя прагнень задоволень, тоді як при оцінюванні самих себе трохи переважали оцінки меншої міри такого впливу.

Цікавим є зіставлення цих відповідей — якою мірою самооцінки співвідносяться з оцінками інших. І тут показники виявилися достатньо близькими. Коефіцієнт кореляції Крамера для двовимірного розподілу цих ознак дорівнює 0,47 (загалом він може набувати значення від 0 до 1, коли 0 — повна відсутність зв'язку, 1 — повний зв'язок). Відповідно, у більшості випадків самооцінки збігалися, або були близькими до оцінок інших людей. Зокрема, з-поміж тих, хто визнав, що прагнення задоволень повністю визначає їхнє життя, 42,5% таку саму характеристику приписали іншим людям, а ще 41,2% зазначили, що життя інших людей значною мірою зумовлене такими прагненнями. Так само з тих респондентів, які вказали, що їхнє життя майже не визначається прагненнями задоволень, 61,9% вважають, що й життя інших людей або повністю не визначається такими прагненнями, або визначається незначною мірою. Переважна більшість (86,5%) тих, хто не зміг відповісти на запитання стосовно себе, не відповіли і на запитання стосовно інших (див. табл. 9.2).

Тепер з'ясуємо, чи є відмінності в уявленнях різних груп респондентів. Спершу розглянемо відповіді респондентів щодо міри впливу прагнень отримання матеріальних і чуттєвих задоволень на життя інших людей. Деякі відмінності тут фіксуються, але не дуже значні.

Зокрема, якщо розглядати масив опитаних, то серед чоловіків трохи більшою є частка тих, хто висловив переконання, що життя наших співвітчизників практично повністю визначається прагненнями задоволень (12,3%, проти 8,7% серед жінок — відмінність

Таблиця 9.2

Розподіл оцінок, наданих респондентами рівню впливу прагнень задоволень на життя інших людей залежно від самооцінки цього впливу, 2007, N = 1796, %

<i>Вплив на інших</i> <i>Вплив на себе</i>	<i>Майже не визначається такими прагненнями</i>	<i>Визначається незначною мірою</i>	<i>Визначається значною мірою</i>	<i>Визначається практично повністю</i>	<i>Важко відповісти</i>
Майже не визначається такими прагненнями	40,7	21,2	15,3	4,1	18,7
Визначається незначною мірою	8,6	42,0	27,4	6,7	15,3
Визначається значною мірою	3,6	16,2	55,7	16,0	8,5
Визначається практично повністю	3,3	7,8	41,2	42,5	5,2
Важко відповісти	3,5	4,5	4,7	0,8	86,5

є значимою на рівні 0,05), тоді як серед жінок значимо більшою була частка невизначених (35,6% проти 28,4% серед чоловіків). Якщо вирізнити лише тих респондентів, які відповіли на це запитання, то відмінностей між чоловіками та жінками вже не фіксуватиметься.

Є й вікові відмінності, хоча помітні вони лише між найстаршою (понад 54 роки) і молодшими (30–54 і 18–29 років) віковими категоріями. Тут серед молодих респондентів і респондентів середнього віку трохи частіше трапляються оцінки, які вказують на значну роль гедонізму в житті сучасних людей, тоді як серед найстаршої вікової категорії більшою є частка невизначених. А от між наймолодшими респондентами і респондентами середнього віку відмінностей не помітно. І такий стан зберігається незалежно від того, чи розглядаються всі опитані в дослідженні, чи лише ті, хто визначився з цього запитання.

Зважаючи на меншу, так би мовити, критичність і більшу невизначеність представників найстаршої вікової категорії, ми при-

пустили, що в разі відмічених вище відмінностей між чоловіками і жінками за масивом загалом значимим є не параметр статі, а параметр віку, адже відомо, що серед старших вікових категорій жінки кількісно переважають чоловіків. Для перевірки цього ми виключили з аналізу усіх осіб старше за 54 роки, і в результаті зафіксовані вище відмінності між частками тих чоловіків і жінок, хто вважав, що життя співвітчизників повністю визначається прагненнями задоволень, зникли, хоча й зберігся стан, коли серед жінок більшою є частка невизначених.

Значимим для уявлень респондентів щодо впливу на життя прагнень задоволень видається також параметр освіти. Загалом за масивом найбільшими частки тих, хто приписав нашим людям найвищу, або високу міру такого впливу, є серед осіб із вищою чи неповною вищою освітою, тоді як серед менш освічених респондентів ці частки менші. Можна було б запропонувати пояснення, що тут на позицію людини насправді впливає не рівень освіти, а вік, бо загалом параметр освіти пов'язаний із параметром віку (серед молодших вікових категорій більшою є частка високоосвічених осіб і навпаки, серед старшої вікової категорії рівень освіченості менший). Проте навіть якщо розглянути кожну вікову категорію окремо, то в кожній із них більш освічені особи частіше бачили значний вплив гедоністичних орієнтацій на життя наших громадян.

Тепер поглянемо, чи є відмінності між наданими різними категоріями респондентів оцінками значення прагнень задоволень для власного життя. Значимих відмінностей між чоловіками і жінками тут не спостерігається — якщо серед перших 9,2% вважають, що їхнє життя майже повністю визначається такими орієнтаціями, то серед жінок таких 7,9% (відмінності незначимі на рівні 0,05). Так само незначимими є відмінності за іншими рівнями впливу. Якщо ж об'єднати ці рівні в ширші групи (об'єднавши в одну групу варіанти відповідей “Майже не визначається такими прагненнями” і “Визначається незначною мірою”, а в другу — варіанти “Визначається значною мірою” і “Визначається практично повністю”), то частка тих, для кого є значимими орієнтації на задоволення, виявиться трохи більшою серед чоловіків: 39,0% проти 33,7% серед жінок.

Як можна було очікувати, більш значущим вплив орієнтацій на задоволення виявився серед наймолодших респондентів — 15,5% осіб віком 18–29 років зазначили, що прагнення отримання матеріальних і чуттєвих задоволень визначає їхнє життя практично повністю, тоді як серед осіб віком 30–54 роки таких 7,9%, а серед найстарших респондентів — 4,5%. Аналогічні відмінності фіксуються і стосовно інших варіантів відповідей — частка молоді, яка не визнавала впливу на себе прагнень задоволень, є меншою, ніж такі ж частки серед старших вікових груп, а частка молодих людей, які визнавали значущість такого впливу, є більшою, ніж серед інших вікових груп (див. табл. 9.3). Серед найстарших респондентів (понад 54 роки) найбільша частка невизначених.

Таблиця 9.3

Вікові відмінності в самооцінках впливу прагнень матеріальних і чуттєвих задоволень на своє життя, 2007, N = 1798, %

Вікові групи	Варіанти відповідей				
	Майже не визнається такими прагненнями	Визначається незначною мірою	Визначається значною мірою	Визначається практично повністю	Важко відповісти
18–29 років	9,5	19,6	36,6	15,5	18,8
30–54 років	10,8	25,4	30,9	7,9	25,0
55 років і більше	19,7	23,0	16,8	4,5	36,0

На загальному масиві помітні невеликі відмінності залежно від рівня освіти респондентів — частка тих, хто вважає, що прагнення задоволень практично повністю визначають їхнє життя, є більшою серед осіб із повною і неповною вищою освітою, проте ці відмінності зникають, якщо порівняти ці оцінки не лише за рівнем освіти, а й за віком. Тож можна стверджувати, що фіксовані на загальному масиві відмінності детермінуються не власне освітою, а віком респондентів.

Деякі відмінності спостерігаються залежно від типу населеного пункту, зокрема від проживання в місті чи в селі. Серед сільських

респондентів частка тих, хто вказав на дуже сильний або значний вплив на своє життя прагнення задоволень (30,3%) є значимо (на рівні 0,01) меншою, ніж серед мешканців міст (38,8%), а частка невизначених є більшою. Водночас така перевага городян формується за рахунок тих, хто обрав відповідь “визначається значною мірою”, тоді як частки тих, хто обрав відповідь “визначається майже повністю”, серед городян і селян є однаковими. Також однаковими серед городян і селян є частки тих, хто вважав, що такі прагнення або взагалі не визначають їхнього життя або визначають незначною мірою (див. табл. 9.4).

Таблиця 9.4

Самооцінки впливу прагнень матеріальних і чуттєвих задовольень на своє життя селян і мешканців міст, 2007, N = 1797, %

Тип населеного пункту	Варіанти відповідей				
	Майже не визначається такими прагненнями	Визначається незначною мірою	Визначається значною мірою	Визначається практично повністю	Важко відповісти
Місто	13,3	23,1	30,1	8,7	24,8
Село	13,6	23,9	22,3	8,0	32,2

Хоча можна зазначити, що такі відмінності фіксуються лише для вікової групи 18–29 років, тоді як у вікових групах 30–54 роки і понад 54 роки таких відмінностей не помічено. Тобто міська молодь трохи більше зорієнтована на задоволення порівняно із сільською, тоді як у старших вікових групах такі орієнтації перебувають на одному рівні як у містах, так і в селах. Відмінностей між мешканцями міст різного розміру не фіксується.

Розподіли відповідей на це запитання статистично не відрізняються, якщо зважати на релігійні переконання респондентів — їх наявність чи відсутність і прихильність до конкретного віросповідання. Якщо порівнювати респондентів за принципом релігійний-нерелігійний (об’єднавши в першій групі тих, хто в опитуванні визначив себе як релігійного без належності до конкретної релігії, релігійного і прихильника певної церкви, і глибоко релігійного,

а в другій — тих, хто назвав себе атеїстом чи байдужим до релігії), то значимі відмінності не фіксуються взагалі. Якщо вдатися до дрібнішого поділу, виокремивши атеїстів, байдужих до релігії, просто релігійних і глибоко релігійних, тоді помітною стає менша частка тих, хто визнав дуже значний чи значний вплив прагнень задоволення на своє життя серед категорії “глибоко релігійних”, проте найімовірніше це пояснюється віком, оскільки серед “глибоко релігійних” переважають люди похилого віку (близько половини), котрі, як зазначалося, виявили себе менш схильними до орієнтації на задоволення. І так само у цьому запитанні немає значимих відмінностей між представниками основних релігійних конфесій України — православними і греко-католиками.

Якщо підсумувати результати, отримані в опитуванні 2007 року, то загалом можна повторити висновки стосовно опитування 2006 року. Наші співгромадяни ані стосовно себе, ані стосовно інших не бачать великого поширення крайньої форми гедонізму, коли прагнення задоволення майже повністю визначає формування і способу, і стилю життя людини. За результатами опитування можна припустити, що частка таких “гедоністів-максималістів” менша 10%. Водночас у помірному або незначному обсязі гедонізм присутній в житті більшості наших співвітчизників (близько 60%). Причому на рівень гедонізму переважно впливає параметр віку (цей рівень є більшим серед наймолодших верств населення — віком до 30 років), а також, деякою мірою, факт проживання в міських поселеннях. Разом із тим рівень крайнього гедонізму, що фіксується серед молоді (близько 15%), навряд чи можна вважати критичним і небезпечним для суспільства.

Тепер ми спробуємо вже безпосередньо поглянути на міру поширення окремих елементів гедоністичних стилів життя серед нашого населення. Для цього скористаймося результатами другої і третьої хвиль Європейського соціального дослідження (European Social Survey, <http://europeansocialsurvey.org>)*. Друга хвиля цього дослідження проводилася протягом 2004–2005 років у 26 країнах Європи, зокрема і в Україні; третя хвиля — у 2006–2007 роках у

---

* Надалі для позначення цього дослідження ми будемо застосовувати аббревіатуру — ЄСД.

25 країнах Європи. В нашій країні другу хвилю опитування проводили у 2005 році (загальнонаціональна репрезентативна вибірка становила 2031 особу), третю хвилю — наприкінці 2006 — на початку 2007 років (загальнонаціональна репрезентативна вибірка — 2002 особи). Основними для нас слугуватимуть дані третьої хвилі, які ми порівнюватимемо з даними другої хвилі.

В Європейському соціальному дослідженні ставили кілька прямих запитань, відповідаючи на які, респонденти мали визначити, якою мірою вони ідентифікують себе з різними типами поведінки й орієнтацій, зокрема з тими, що пов'язані з гедоністичними орієнтаціями. Респондентам пропонували визначити, якою мірою вони є схожими на людей: 1) для яких важливо бути багатими, мати багато грошей і дорогих речей; 2) для яких важливо добре проводити час, подобається тішити себе; 3) які шукають будь-яку можливість повеселитися і для яких важливо робити те, що дає задоволення. Ці запитання розглядалися саме як такі, що фіксують рівень гедоністичності. І це цілком справедливо. Веселощі, задоволення, добре дозвілля, безперечно, є сутнісними характеристиками гедоністичного стилю життя. Певні сумніви можна було б висловити стосовно такого індикатора, як багатство, оскільки можливі варіанти, коли на багатство орієнтуються як на самоціль, а не як на спосіб задоволення гедоністичних бажань; так би мовити аскетичне ставлення до багатства, про яке, розглядаючи протестантську етику, писав М.Вебер. Проте в наведеному формулюванні запитання респондента орієнтують саме на гедоністичне багатство, бо увага зосереджується на витрачанні такого багатства задля чогось приємного (отримання дорогих речей). Отже, тут ідеться саме про орієнтацію на багатство як засіб для отримання задоволень.

За результатами третьої хвилі ЄСД за всіма переліченими позиціями лише близько третини опитаних не впізнали себе в представлених образах. Зокрема, 31,6% не погодилися, що вони схожі на людей, для яких важливо бути багатим, мати багато грошей і дорогих речей. Не погодилися із тим, що вони схожі на людей, яким важливо добре проводити час, тішити себе 30,7%, а з тим, що вони схожі на людей, які постійно шукають можливості для веселощів, — 40,0%. І так само трохи більше третини опитаних цілком або радше погодилися, що такі характеристики їм притаманні (див табл. 9.5).

Таблиця 9.5

Розподіл відповідей українських респондентів на запитання: “Якою мірою кожен із цих людей схожий або не схожий на вас?”, 2006–2007, %

Характеристики людини	Міра схожості/несхожості			
	Схожа*	Трохи схожа	Не схожа**	Важко відповісти
Для неї важливо бути багатю. Вона хоче мати багато грошей і дорогі речі (N = 2021)	43,8	20,2	31,6	4,4
Для неї важливо добре проводити час. Їй подобається себе тішити (N = 2017)	42,0	20,6	30,7	6,7
Вона шукає будь-яку можливість повеселитися. Для неї важливо робити те, що дає їй задоволення (N = 2016)	35,2	19,9	40,0	4,9

* Об’єднані частки тих, хто відповів “Дуже схожа на мене”, “Схожа на мене”, “Досить схожа на мене”.

** Об’єднані частки тих, хто відповів “Не схожа на мене”, “Зовсім не схожа на мене”.

Зазначимо принагідно, що тих, хто висловив максимальну міру згоди зі своєю подібністю до перелічених типів людей (обрав варіант відповіді “Дуже схожа”), досить небагато — менше 10% (7,5% — стосовно бажання багатства, 8,1% — стосовно гарного проведення часу, 7,1% — стосовно можливості повеселитися).

Тепер ми докладно розглянемо, які відмінності за вказаними орієнтаціями є між різними соціодемографічними групами, а також між представниками різних європейських країн, аби з’ясувати, яке місце за відповідними цінностями й орієнтаціями посідає в Європі Україна, до яких країн вона наближається, а з якими має відмінності. Для таких порівнянь ми скористалися показником середнього. Адже варіанти відповідей на запитання, де фіксувалися наявність чи відсутність окремих елементів гедоністичного стилю життя, можна ранжувати, приписавши відповіді з найменшою самоідентифікацією “Зовсім не схожа на мене” ранг 1, а відповіді з найбільшою самоідентифікацією “Дуже схожа на мене” — ранг 6 (відповідно інші відповіді матимуть ранги 2 — “Не схожа на мене”, 3 — “Трохи схожа на мене”, 4 — “Досить схожа на мене”, 5 — “Схожа

на мене”). Маючи таке ранжування, загалом по масиву можна визначати середній бал, і на основі цього середнього бала проводити порівняння різних груп респондентів. Тобто чим більшим буде цей середній бал (у межах від 1 до 6), тим поширенішою є орієнтація на той чи інший елемент гедоністичного стилю життя, а чим менший середній бал — тим менш поширені подібні орієнтації. Тож використовуючи такі середні бали, спробуємо з’ясувати, які відмінності є у відповідних орієнтаціях серед різних груп населення.

Почнемо з відповідей на запитання, в якому фіксувалися гедоністичні орієнтації на багатство. Загалом отримані дані свідчать, що Україна за показником важливості для респондентів багатства є однією із країн-лідерів у Європі (див. табл. 9.6). Зокрема, у третій хвилі ЄСД найвищі прагнення за даним показником продемонстрували росіяни (середній бал 3,74), та словаки (середній бал 3,5). Для нашої країни середній бал становив 3,4, тобто Україна опинилася у трійці лідерів. Водночас загалом показники орієнтацій на багатство як в Україні, так і в більшості інших країн можна оцінити як не дуже високі — адже середні бали в усіх країнах менше 4, тоді як максимальним балом є 6. Тобто стосовно України можна сказати, що більшість опитаних (54,2%) обрали відповіді “Трохи схожа на мене”, “Не схожа на мене” або “Зовсім не схожа на мене”, тоді як середню або високу міру схожості побачили 45,8%.

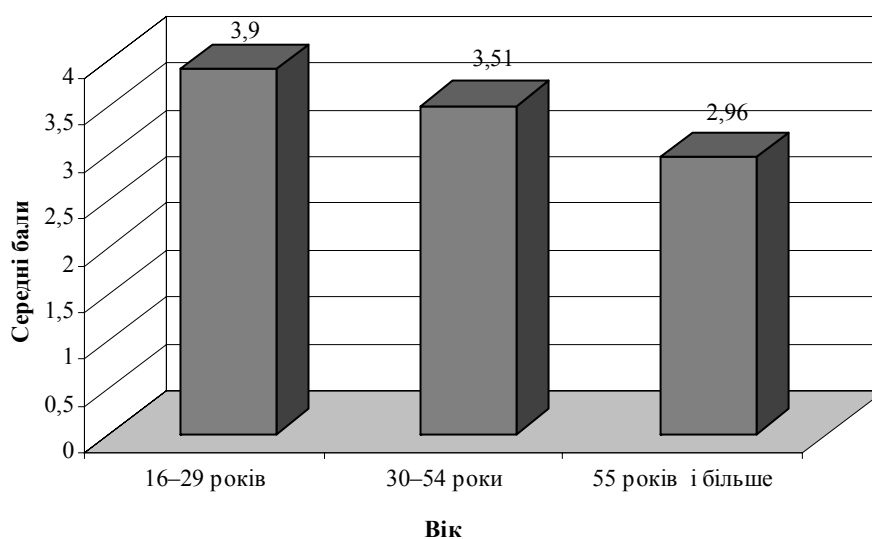
Таблиця 9.6

Визначення мешканцями європейських країн важливості для себе особисто багатства, наявності великих грошей і дорогих речей, 2006–2007

Країна	Середній бал	Країна	Середній бал
Росія	3,7	Португалія	2,8
Словаччина	3,5	Бельгія	2,8
Україна	3,4	Нідерланди	2,8
Кіпр	3,2	Велика Британія	2,7
Австрія	3,2	Словенія	2,7
Польща	3,1	Данія	2,7
Угорщина	3,1	Швеція	2,7
Естонія	3,1	Швейцарія	2,6
Болгарія	3,0	Фінляндія	2,5
Ірландія	3,0	Норвегія	2,5
Німеччина	2,9	Франція	2,2
Іспанія	2,8		

Також можна відмітити, що порівняно із другою хвилиною середній бал за даним показником серед українських респондентів трохи збільшився (у другій хвилі він дорівнював 3,31), тобто дещо зросла частка осіб, які схиляються до високої міри орієнтації на багатство і гарні речі. Втім робити тут далекосяжні висновки про наявність певної тенденції зарано, бо для цього двох замірів недостатньо.

Як і слід було очікувати, у відповідях на вказане запитання в обох хвилях дослідження фіксуються статистично значимі відмінності між респондентами різних вікових категорій: у третій хвилі серед громадян України найвищим показник прагнення багатства є серед респондентів віком 16–29 (тут середній бал 3,9), тоді як найменшим (2,96 бали) він є серед вікової категорії понад 54 роки (див. рис. 9.5). Статистично значимі на рівні 0,05 відмінності є між всіма віковими категоріями (тобто кожна вікова категорія має значимі відмінності від усіх інших). Подібні вікові відмінності фіксуються й за результатами другої хвилі дослідження.

Рис. 9.5. Визначення серед різних вікових категорій населення України важливості для себе особисто багатства, наявності великих грошей і дорогих речей, 2006–2007, N = 1911

До речі, тут ми маємо справу із загальноєвропейською тенденцією: стан, коли мірою зменшення віку респондентів збільшується частка тих, для кого багатство, гроші і гарні речі є важливими, фіксується в усіх країнах, де проводилося опитування, що демонструє *табл. 9.7*.

Таблиця 9.7
Визначення мешканцями європейських країн різних вікових категорій важливості для себе особисто багатства, наявності великих грошей і дорогих речей, 2006–2007, середні бали

Країни	Вікові групи		
	16–29 років	30–54 роки	55 років і більше
Австрія	3,71	3,04	2,91
Бельгія	3,22	2,78	2,48
Болгарія	3,91	3,05	2,56
Швейцарія	2,87	2,55	2,39
Кіпр	3,74	3,27	2,71
Німеччина	3,38	2,89	2,56
Данія	3,33	2,66	2,47
Естонія	3,60	3,13	2,67
Іспанія	3,14	2,82	2,52
Фінляндія	3,12	2,59	2,21
Франція	2,63	2,05	2,01
Велика Британія	3,43	2,65	2,41
Угорщина	3,58	3,24	2,68
Ірландія	3,45	2,91	2,52
Нідерланди	3,30	2,78	2,51
Норвегія	3,04	2,50	2,18
Польща	3,43	3,13	2,83
Португалія	3,14	2,87	2,54
Росія	4,36	3,84	2,91
Швеція	3,07	2,78	2,29
Словенія	3,08	2,70	2,39
Словаччина	3,91	3,57	3,04
Україна	3,90	3,51	2,96

І можна припустити, що цей факт є спростуванням ще одного, крім більшої меркантильності і гедонізованості сучасної молоді, пояснення отриманим даним стосовно України. Зокрема, можна було б висунути гіпотезу, що річ не лише в більшій зорієнтованості молоді на багатство, а й у тому, що для старшого покоління, яке виховувалося на інших цінностях, вербалізувати своє бажання багатства не заведено. Проте коли ми маємо однакову картину для різних країн, зокрема й тих, які давно живуть за капіталістичної економічної системи і капіталістичної системи цінностей, тож навряд чи можна стверджувати, що мешканці, скажімо, Франції або Німеччини схильні приховувати свої орієнтації на багатство, то залишається лише констатувати, що сучасна молодь є більш зорієнтованою на таку цінність. Відповідно, можна висловити гіпотезу, що причина такого стану полягає саме у більшому життєвому досвіді старших вікових категорій. Чим довше людина живе на світі, тим глибшим стає розуміння того, що є багато речей, важливіших за гроші. І якщо пристати на таке припущення, логічно можна вивести іншу гіпотезу: мірою того, як нинішні молоді люди дорослішатимуть, серед них зменшуватиметься частка тих, для кого багатство буде дуже значущою цінністю.

Порівняння самооцінок респондентів із різних країн показує, що серед української молоді орієнтація на багатство є однією з найбільших — у третій хвилі ЄСД середній бал за цим показником серед молодих українських громадян, разом із молоддю Росії, Болгарії й Словаччини, є найбільшим, тоді як найменшим цей середній бал є серед молоді Франції та Швейцарії. І те саме можна помітити стосовно середньої вікової категорії (30–54 роки) — порівняно з іншими європейськими країнами найбільшу орієнтацію на багатство в середній віковій категорії демонструють росіяни, словаки й українці, тоді як найменшу — французи, норвежці та швейцарці. У найстаршій віковій категорії за орієнтацією на багатство лідирують Словаччина та Україна.

Невеликі, але статистично значимі відмінності за цими позиціями є також між чоловіками і жінками. Зокрема, у третій хвилі ЄСД серед українських респондентів чоловіки продемонстрували дещо вищий рівень орієнтацій на багатство, ніж жінки (середній бал серед чоловіків — 3,5 проти 3,29 серед жінок; значимість відмінностей на рівні 0,01). Водночас необхідно зазначити, що

значимі відмінності у рівні сприйняття цінності багатства між чоловіками і жінками фіксуються лише для найстаршої вікової групи, тоді як серед наймолодших чоловіків і жінок, і чоловіків та жінок середньої вікової групи значимих відмінностей немає.

І знову ж таки, як і в разі з віковими категоріями, тенденція переважання орієнтації на багатство дещо помітніша серед чоловіків абсолютно в усіх досліджених європейських країнах. Враховуючи це, маємо підстави для гіпотези, згідно з якою чоловіки в середньому трохи більшою мірою гедоністично зорієнтовані, ніж жінки.

Також у рівні орієнтації на багатство помітні відмінності між респондентами з різним рівнем освіти. Значимі відмінності (на рівні 0,05), є між особами із початковою освітою і особами із середньою спеціальною та неповною/повною вищою освітою (серед перших середній бал становив 3,07, а серед других — 3,49 і 3,58 відповідно). Також респонденти з неповною/повною середньою освітою дещо відрізняються від осіб із повною і неповною вищою освітою. Проте ці відмінності, на нашу думку, пов'язані не так власне з освітою, як із віком респондентів. Адже групу осіб із початковою освітою майже повністю становлять люди похилого віку, а серед них, як уже зазначалося, рівень орієнтації на багатство менший, ніж серед молодших респондентів. І так само переважна більшість (74,0%) осіб із середньою освітою належить до середньої й старшої вікової категорій.

Використовуючи дані другої хвилі ЄСД можна зафіксувати збільшення середнього бала орієнтації на багатство залежно від рівня доходів*. Для аналізу ми розділили масив респондентів другої хвилі дослідження на три категорії за доходами — до 500 грн на місяць, від 501 до 1000 грн на місяць, і більше 1 тис. грн на місяць. Середній бал рівня орієнтації на доходи загалом за масивом виявився найменшим серед осіб із найнижчим рівнем доходів, більшим — серед осіб із середнім рівнем доходів, і найбільшим — серед осіб із найбільшим рівнем доходів. Проте ми вирішили перевірити гіпотезу, що визначальним тут може бути не сам рівень доходів, а вік респондентів, оскільки в масиві даних фіксувалася залежність між віком і доходами. У результаті така гіпотеза підтвер-

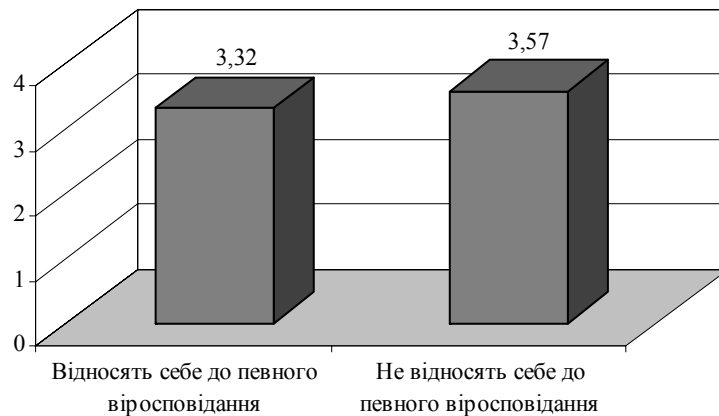
---

* Тут ми змушені скористатися даними другої хвилі, оскільки в даних третьої хвилі відсутні абсолютні (грошові) одиниці вимірювання.

дилася — коли відмінності в рівні орієнтації на багатство було розглянуто за змішаними групами “вік-дохід”, виявилось, що в кожній віковій групі значимих відмінностей між підгрупами з різними доходами немає. Отже, у нас немає підстав вважати, що рівень доходу впливав на рівень прагнення багатства.

За результатами другої хвилі ЄСД подібні прагнення були трохи поширеніші серед міських жителів. Якщо серед городян середній бал важливості багатства дорівнював 3,46, то серед селян — 3,23. Така відмінність є статистично значимою на рівні 0,001, але, як бачимо, невеликою, і в третій хвилі таких відмінностей вже не фіксувалося. А от між мешканцями великих і невеликих міст значимих відмінностей немає за результатами ані другої, ані третьої хвилі.

В обох хвилях ЄСД фіксувалася деяка, хоча знову ж таки невелика, залежність у важливості багатства для особи від факту її релігійності чи нерелігійності. Зокрема, у третій хвилі середній бал такої важливості є трохи більшим (зі значимістю відмінностей на рівні 0,01), серед тих осіб, які не ідентифікували себе як прихильників якогось із віросповідань (див. рис. 9.6). Проте ця відмінність не є настільки значною, щоби говорити про суттєвий вплив належності до певної релігії на орієнтацію на багатство.

Рис. 9.6. Визначення серед громадян України, які належать або не належать до певного віросповідання, важливості для себе особисто багатства, наявності великих грошей і дорогих речей, 2006–2007, N = 1863, середні бали

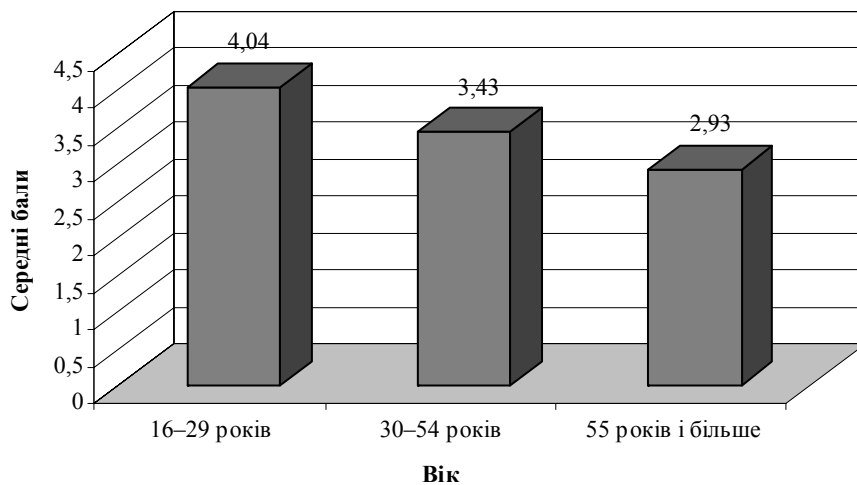
Стосовно конкретних віросповідань, які можна розглядати, у другій хвилі ЄСД фіксувалася дещо більша орієнтація на багатство серед прихильників греко-католицького віросповідання — середній бал важливості багатства 3,69, тоді як серед православних — 3,22 (значимість відмінностей на рівні 0,05). Проте у третій хвилі такі відмінності вже не фіксувалися — середній бал за цим запитанням серед греко-католиків і православних був практично однаковим.

Отже, можна підсумувати, що орієнтація на багатство, володіння гарними речами поширена серед наших співвітчизників середньою мірою, і навряд чи її можна розглядати як визначальну рису. Водночас українці за цим показником посідають одне з перших місць серед досліджених європейських країн. Особливо це стосується наших наймолодших співгромадян. Відмінності в подібних орієнтаціях переважно зумовлюються віком респондентів — чим вони молодші, тим ці орієнтації міцніші. Інші розглянуті соціодемографічні показники (стать, освіта, рівень доходів, регіон проживання, тип населеного пункту, наявність чи відсутність релігійних переконань, належність до релігійної конфесії) виявляються пов'язаними з такими орієнтаціями незначною мірою. Тобто можна стверджувати, що ця складова гедоністичного стилю життя достатньо рівною мірою поширена серед різних соціальних груп населення.

Тепер розглянемо такі складові гедоністичного стилю життя, як важливість добре проводити час і тішити себе. Загалом за результатами третьої хвилі ЄСД серед українських громадян, які визначилися з цього питання, рівень подібних орієнтацій, як і у випадку із багатством, перебуває на середньому рівні (середній бал дорівнює 3,36, за максимального середнього бала 6). Причому за цим показником Україна, разом зі Словаччиною, Польщею та Ірландією, посіла одне з останніх місць серед європейських країн (значимість відмінностей на рівні 0,05), тоді як найвищі показники — серед швейцарців (середній бал 4,85) і французів (4,63).

Цілком природно, що як в Україні, так і в усіх інших європейських країнах, де проводилося Європейське соціальне дослідження, в обох хвилях є чітка тенденція щодо зменшення частки тих, хто підтвердив, що для нього важливо гарно проводити час, мірою збільшення віку респондентів. Зокрема у третій хвилі ЄСД найбіль-

шою така частка є серед наймолодших респондентів (16–29 років); у віковій групі 30–54 роки вона дещо менша, а серед найстарших респондентів (понад 54 роки) — найменша. Відмінності між усіма віковими групами статистично значимі на рівні 0,05.

Рис. 9.7. Рівень важливості добре проводити час і тішити себе серед різних вікових категорій українських громадян, 2006–2007, N = 1866

У такому стані нема нічого дивного, він, на нашу думку, зумовлюється психологічними, фізіологічними і соціальними причинами. Люди похилого віку менш здатні до проведення активного життя внаслідок слабшого здоров'я, меншого рівня економічних можливостей (оскільки значна частина цих людей пенсіонери), а також власне внаслідок вікових змін втрачають інтерес до різноманітних утіх. Натомість молоді люди мають і більшу психологічну активність, і більше вільного часу й здоров'я, аби більше орієнтуватися на всілякі розваги. Люди середнього віку хоча ще зберігають психологічні й фізичні можливості для прийняття такого стилю життя, але вже переважно мають власні родини, дітей і, відповідно, менше вільного часу.

Більш активна орієнтація на добре проведення часу в обох хвилях ЄСД фіксувалася серед чоловіків — серед них середній бал за даною шкалою в третій хвилі становив 3,51 бали, тоді як серед

жінок 3,25 бали (значимість відмінності на рівні 0,01). Проте, як можна помітити, ці відмінності не дуже великі. І в цьому Україна також схожа на інші європейські країни, в більшості яких чоловіки дещо переважають жінок за рівнем важливості цього елементу гедоністичного стилю життя, але ця перевага вельми незначна.

Ані в другій, ані в третій хвилях ЄСД статистично значимих відмінностей за цим запитанням між особами з рівнями освіти від середньої до вищої немає. Осіб, які мають найнижчий рівень освіти, ми тут не розглядаємо, оскільки їхні позиції, як уже вказувалося, зумовлюються не власне освітою, а віком. Також у другій хвилі не фіксувалося статистично значимих відмінностей між групами з різним рівнем доходів.

Невеликі відмінності за цим елементом гедоністичного стилю життя помітні в регіональному розрізі. Найбільшим рівень важливості для респондентів добре проводити час є в Центральному регіоні (3,66). Центральний регіон значимо відрізняється від решти регіонів. Між іншими регіонами значимих відмінностей немає.

Знову ж таки, як і в разі з орієнтацією на багатство, в орієнтаціях добре проводити час в другій хвилі ЄСД трохи помітнішими були мешканці міст (серед них середній бал за цією шкалою становив 3,36, тоді як серед сільських жителів — 3,13 бала, значимість відмінностей на рівні 0,01), а в третій хвилі хоча відмінності є (3,45 бала серед міських жителів і 3,32 серед селян), проте вони статистично незначимі. І так само в обох хвилях дослідження практично немає відмінностей між мешканцями великих і невеликих міст.

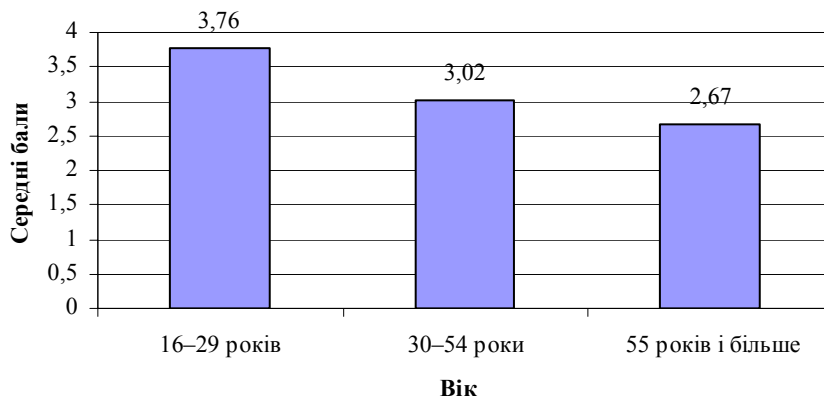
Не дуже сильно впливає на міру орієнтації добре проводити час факт сповідування певної релігії. У другій хвилі ЄСД статистично значимих відмінностей між тими українськими громадянами, що ідентифікували себе як релігійних або нерелігійних, виявлено не було. У третій хвилі відмінності вже фіксувалися (на рівні 0,05) на користь нерелігійних (серед останніх середній бал становив 3,51, а серед релігійних — 3,33). Проте розрив, як бачимо, невеликий, тому ми не можемо стверджувати, що серед нерелігійних значно більше тих, хто прагне добре проводити час. Однак наявність трохи більшого середнього бала за даними запитанням серед осіб, які визначили себе як нерелігійних, притаманне не лише для України, а й майже для всіх досліджених європейських

країн (крім Болгарії). Це дає підстави припустити, що факт релігійності на розглянуту характеристику деякою мірою впливає.

І знову ж таки, як у разі з орієнтацією на багатство, трохи більшу гедоністичність демонструють прихильники греко-католицької церкви, причому в обох хвилях ЄСД. Зокрема, у третій хвилі серед представників греко-католиків середній бал за орієнтаціями добре проводити час дорівнював 3,58 бала, а серед православних — 3,28 бала (значимість відмінностей на рівні 0,01).

Тепер розглянемо наявну інформацію за третім досліджуваним елементом гедоністичного стилю життя — важливістю для респондента веселощів і отримання від життя задоволення. Загалом цей показник, як і два попередні, перебуває для України на середньому рівні — у третій хвилі ЄСД загалом по країні середній бал важливості цього елемента становив 3,05 (за, нагадаємо, максимального показника 6). Тобто назагал жителів нашої країни можна схарактеризувати помірним рівнем прагнень веселощів і задоволень. Причому як і в разі з орієнтацією добре проводити час, за цим показником Україна посідає в Європі одне з останніх місць.

У третій хвилі ЄСД найбільший середній бал за орієнтацією на цей елемент гедоністичного стилю життя фіксується серед наймолодших респондентів (16–29 років), тоді як мірою збільшення віку середній бал зменшується (рис. 9.8). Значимість цих відмінностей перебуває на рівні 0,01.

Рис. 9.8. Рівень важливості веселощів і отримання задоволення від життя серед різних вікових категорій українських громадян, 2006–2007, N = 1904

Також на веселощі і задоволення в обох хвилях ЄСД виявилися трохи більше зорієтованими чоловіки порівняно із жінками. Зокрема у третій хвилі серед останніх середній бал за цим показником — 2,91, а серед чоловіків — 3,23 (значимість відмінностей на рівні 0,01).

Між респондентами із середньою і вищою за середню освіту в обох хвилях дослідження не фіксувалося жодних відмінностей за цим показником — у групах з усіма рівнями освіти (середня, середня спеціальна, вища) середній бал перебуває на середньому рівні (близько 3). У другій хвилі ЄСД майже немає відмінностей між групами з різним рівнем доходів, якщо виключити вплив віку (статистично значимі відмінності між респондентами з найбільшими і найменшими доходами наявні лише у віковій групі 30–54 років).

У третій хвилі ЄСД можна помітити деякі регіональні відмінності. Статистично значимі відмінності (на рівні 0,01) від усіх інших регіонів продемонстрували Південь і Захід (у першому зафіксовано найбільший середній бал, у другому — найнижчий), тоді як значимих відмінностей між Центром і Сходом не виявлено.

Трохи менші, ніж у містах, відповідні орієнтації в обох хвилях фіксувалися в сільській місцевості (зокрема у третій хвилі відповідні середні бали 2,99 проти 3,15), але, знову ж таки, ця відмінність була невеликою. Також у третій хвилі було зафіксовано невеликі відмінності між мешканцями міст різного розміру — серед мешканців великих міст середній бал дорівнював 3,41, а серед мешканців невеликих міст — 3,01 (відмінності значимі на рівні 0,01), тоді як у другій хвилі таких значимих відмінностей не було.

У мірі важливості веселощів в обох хвилях дослідження наявні відмінності між релігійними і нерелігійними особами (в обох випадках серед нерелігійних ця важливість є трохи більшою). Зокрема у третій хвилі серед нерелігійних середній бал за цим запитанням дорівнював 3,49 бала, проти 2,93 бала серед релігійних (значимість відмінностей на рівні 0,01).

У другій хвилі більшу налаштованість на веселощі виявили представники греко-католицької церкви — серед них середній бал важливості веселощів становив 3,41, тоді як серед православних — 2,92 (значимість відмінностей на рівні 0,05). Проте у третій хвилі

подібний напрям відмінностей хоча й зберігся (серед греко-католиків середній бал становив 2,99, а серед православних — 2,80), статистично значимою ця відмінність вже не була.

Якщо спробувати узагальнити виявлені закономірності, побачимо, що всі розглянуті елементи гедоністичного стилю життя помірно притаманні населенню нашої країни. Причому наявність їх доволі рівномірна для низки соціальних груп — фіксуються незначні відмінності між групами із різним рівнем освіти, за рівнем доходів, між тими, хто проживає в різних регіонах і населених пунктах різних типів (великих містах, малих містах, селах), особами, які мають чи не мають релігійних переконань. Основним чинником, що має зв'язок із мірою орієнтацій на гедоністичні цінності, є вік респондентів — простежується чітка закономірність: міра орієнтації на такі цінності зменшується мірою збільшення віку респондентів.

Також за результатами другої хвилі ЄСД за всіма розглянутими елементами гедоністичного стилю життя була помітна більша орієнтація на них з боку прихильників греко-католицької церкви. Розглядаючи цей факт, ми припустили, що такий стан також може бути пов'язаним із віком респондентів, оскільки у вибірці серед греко-католиків більшою є частка молоді (серед осіб, які ідентифікували себе як православних, особи віком 18–29 років становили 15,7%, а серед осіб, які віднесли себе до греко-католиків, — 28,0%). Щоби перевірити це припущення, ми спробували виключити з аналізу всіх осіб молодших за 30 років. Але за таких умов середні бали по всіх розглянутих елементах гедоністичного стилю життя (крім важливості гарного проведення часу), серед прихильників католицького віросповідання все одно залишилися більшими, ніж серед православних. Тож можна було припустити, що певною мірою правильним є наголос дослідників релігії на більшій аскетичній спрямованості православного віросповідання порівняно із католицьким. Проте результати третьої хвилі були дещо іншими. Тут значимі відмінності між греко-католиками і православними відмічалися лише стосовно орієнтацій добре проводити час. Тож це питання потребує детальнішого дослідження.

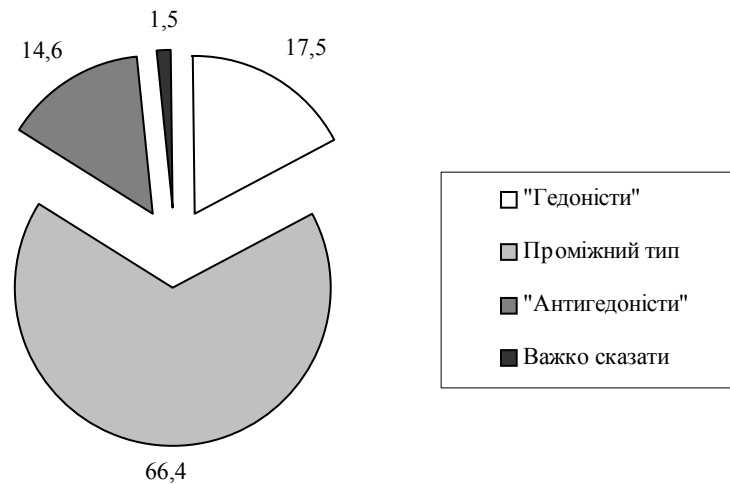
Ми вже розглядали кожен із елементів гедоністичного стилю життя окремо. Тепер спробуємо створити на підставі трьох роз-

глянутих вище елементів (особистісної важливості багатства і володіння дорогими речами, доброго проведення часу, веселощів і задоволень) певний агрегований показник міри гедоністичності, тобто виокремити групи людей, які орієнтуються чи не орієнтуються на гедоністичний стиль життя. Для цього ми об'єднаємо відповіді на запитання, що фіксували відповідні орієнтації, за таким принципом: 1) респонденти, які в усіх трьох запитаннях підтвердили свою орієнтацію на гедоністичні цінності (обрали відповіді “дуже схожа на мене”, “досить схожа на мене” або “схожа на мене”), вважалися такими, що орієнтуються на гедоністичний стиль життя (“гедоністи”); 2) респонденти, які в усіх трьох запитаннях не підтвердили таких орієнтацій (обрали відповіді “не схожа на мене” або “зовсім не схожа на мене”), вважалися такими, що не орієнтуються на гедоністичний стиль життя (“антигедоністи”); 3) решта респондентів (крім тих, хто з усіх трьох запитань не зміг визначитися), розглядалися як проміжний тип, які мають ті чи інші гедоністичні орієнтації, але не сформували їх як цілісну позицію; 4) респондентів, які з усіх трьох запитань не дали відповіді, було зараховано до окремої групи: про них неможливо щось сказати. Звісно, слід відзначити, що такий поділ є дещо обмеженим, оскільки одних вказаних характеристик може бути недостатньо для приписування особі гедоністичної чи антигедоністичної орієнтації. Проте для первинної орієнтації та порівняння ця модель цілком припустима. До того ж групи “гедоністів” та “антигедоністів” у цьому випадку є певними крайнощами, коли до першої групи потрапляють, так би мовити, яскраво виражені гедоністи, а до другої — яскраво виражені антигедоністи.

Об'єднання цих трьох складових є обґрунтованим також зі статистичної точки зору. У разі проведення факторного аналізу 21 запитання опитування, де фіксувалися орієнтації на гедонізм, традиціоналізм, конформізм тощо, розглянуті нами вище запитання потрапляли до одного фактора, який пояснює 27,7% загальної дисперсії, разом із такими показниками, як бажання бути успішним і отримувати визнання своїх успіхів, прагнення пригод, отримання від життя нових вражень, створення чогось нового, поваги від інших. Також три розглянуті складові гедоністичного стилю життя добре корелюють між собою. Зокрема, коефіцієнт кореляції

Пірсона між особистісною важливістю багатства і прагненням веселощів дорівнює 0,372, а коефіцієнт кореляції Пірсона між важливістю багатства і добрим проведенням часу — 0,419. Прагнення веселощів і доброго проведення часу корелюють між собою ще сильніше (коефіцієнт кореляції Пірсона — 0,524).

У результаті за заданих нами умов в третій хвилі ЄСД як “гедоністів”, так і “антигедоністів” виявилось відносно небагато — частка і перших, і других серед населення близько 15% (рис. 9.9).

Рис. 9.9. Співвідношення “гедоністів” та “антигедоністів” серед українських респондентів, 2006–2007, N = 2002, %

Ці результати мало змінилися порівняно з другою хвилею — лише трохи збільшилася частка “гедоністів” і зменшилася частка “проміжного типу”, тоді як частка “антигедоністів” майже не змінилася.

Водночас треба враховувати, що гедоністичні орієнтації не є характеристикою, що належить винятково тій групі, яку було названо “гедоністами”. Ті чи інші елементи гедоністичного стилю життя притаманні більшості представників “проміжного типу”. Адже осіб, які впізнали себе в двох із трьох запропонованих

індикаторах або навіть в одному, також можна вважати носіями гедоністичних цінностей. І в такому разі з “проміжного типу” можна виокремити групи із середнім рівнем гедоністичності (тих, хто впізнав себе у двох із трьох запропонованих характеристиках), низьким рівнем гедоністичності (тих, хто впізнав себе в одній із запропонованих характеристик), дуже низьким рівнем гедоністичності (тих, хто принаймні щодо однієї із запропонованих характеристик обрав відповідь “трохи схожа на мене”) і помірних “антигедоністів” (тих, хто чітко не впізнав себе в одній чи двох характеристиках, але не зміг визначитися стосовно третьої). У такому разі більша частина нашого “проміжного типу” відходить саме до тих груп, де фіксується більша чи менша міра гедоністичності. Зокрема, за результатами третьої хвилі ЄСД 22,5% за наведеною вище класифікацією потраплять до групи із середнім рівнем гедонізму, 24,6% — до групи із низьким рівнем гедонізму, 13,9% — до групи із дуже низьким рівнем гедонізму, а 6,4% — до групи помірних “антигедоністів”. Отже, загалом переважають особи з наявністю певного рівня гедоністичності, адже в сукупності частки яскраво виражених гедоністів, гедоністів середнього і низького рівня становитимуть близько 65% населення. Проте надалі ми будемо розглядати саме найбільш акцентовані типи — яскраво виражених “гедоністів” і яскраво виражених “антигедоністів”, оскільки саме вони є найяскравішими виразниками відповідних стилів життя.

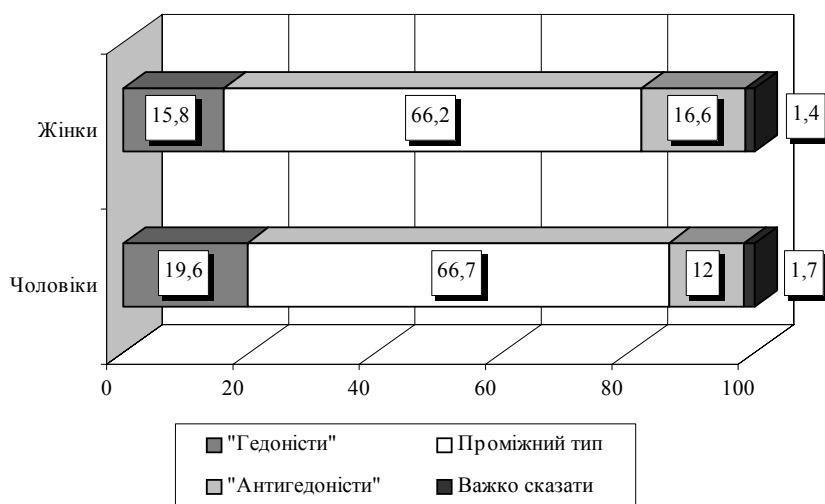
Цікаво, якщо використовувати цей агрегований показник, за часткою “гедоністів” Україна опиняється на одному з останніх місць у Європі (і в другій, і в третій хвилях ЄСД). Зокрема, за результатами третьої хвилі найбільшими ці частки виявилися в Угорщині (32,9%), Кіпрі (32,4%) та Австрії (32,1%), тоді як Україна за цим показником посідає 18 місце серед 23 країн, дані за якими були в наявності на момент підготовки цього тексту. Водночас серед українського населення порівняно з іншими європейськими країнами була однією з найбільших частка “антигедоністів” (за цим показником Україна ділить перше, друге і третє місця з Польщею та Норвегією, див. табл. 9.8).

Таблиця 9.8

**Співвідношення “гедоністів” та “антигедоністів”
серед населення різних країн Європи, 2006–2007, %**

<i>Країни</i>	<i>"Гедоністи"</i>	<i>Проміжний тип</i>	<i>"Анти-гедоністи"</i>	<i>Важко сказати</i>
Австрія	32,1	65,4	2,1	0,4
Бельгія	22,1	76,8	1,0	0,1
Болгарія	25,5	61,0	11,0	2,5
Швейцарія	15,5	82,7	1,6	0,2
Кіпр	32,4	63,6	4,0	0,0
Німеччина	22,2	74,4	2,9	0,5
Данія	18,8	77,2	3,9	0,1
Естонія	18,5	72,2	7,7	1,6
Іспанія	18,7	73,3	7,9	0,1
Фінляндія	10,9	82,6	6,5	0,0
Франція	8,3	88,8	2,8	0,1
Велика Британія	17,1	74,9	6,9	1,1
Угорщина	32,9	65,6	1,5	0,0
Ірландія	18,7	71,3	10,0	0,0
Нідерланди	22,4	75,4	2,2	0,0
Норвегія	12,3	74,7	13,0	0,0
Польща	20,3	66,2	13,0	0,5
Португалія	17,7	76,3	5,9	0,1
Росія	31,0	58,6	9,6	0,8
Швеція	17,8	78,4	3,8	0,0
Словенія	24,2	71,8	4,0	0,0
Словаччина	29,1	63,1	7,4	0,4
Україна	17,5	66,4	14,6	1,5

Якщо подати соціодемографічну структуру за вказаним агрегованим показником, то серед українців у третій хвилі ЄСД частка “гедоністів” виявилася трохи більшою серед чоловіків порівняно із жінками (див. рис. 9.10). Якщо серед чоловіків “гедоністів” 19,6%, то серед жінок — 15,8% (відмінність є значимою на рівні 0,05), тоді як стосовно “антигедоністів” співвідношення є зворотним — серед жінок таких 16,6%, а серед чоловіків — 12,0% (відмінність є значимою на рівні 0,01). Частка тих, кого можна віднести до проміжного типу, практично однакова як серед чоловіків (66,7%), так і серед жінок (66,2%). Отже, статеві відмінності за гедоністичною зорієнтованістю є, але вони не дуже великі, щоби стверджувати, ніби чоловіки значно більш гедоністичні за жінок.

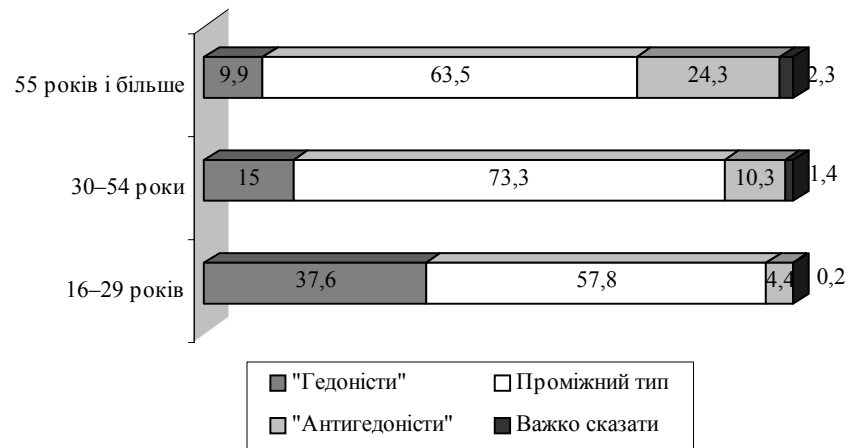

Рис. 9.10. Співвідношення “гедоністів” та “антигедоністів” серед представників різних статей в Україні, 2006–2007, N = 2002, %

Водночас у більшості інших європейських країн можна помітити наявність значно більших відмінностей між представниками різних статей. Якщо різниця часток гедоністично зорієнтованих чоловіків і жінок в Україні становить близько 4%, то в таких країнах, як Нідерланди, Польща, Австрія, Данія різниця між частками гедоністично зорієнтованих чоловіків і жінок коливається в межах 11–12%; у Німеччині, Іспанії, Словенії, Росії ця різниця становить близько 9–10%; у Великій Британії, Швеції, Бельгії, Естонії, Ірландії, Словаччині — близько 7–9%. Менші за Україну відмінності продемонстрували лише фіни й угорці. І також цікавим фактом є те, що ці відмінності в усіх досліджених країнах є на користь чоловіків — тобто всюди, де проводилося опитування, серед чоловіків частка тих, хто приставав на гедоністичні позиції, перевищувала відповідну частку серед жінок. І навпаки, частка “антигедоністів” серед жінок була більшою, ніж серед чоловіків, майже в усіх країнах (крім Швеції, але й тут ця різниця трохи більше 1%). Найбільші відмінності стосовно “антигедоністичної” орієнтації є в Польщі (тут частка “антигедоністів” серед жінок на 10,5% перевищувала відповідну частку серед чоловіків), в Іспанії (різниця у 5,6%) та в

Норвегії (різниця у 5,1%). Тобто можна стверджувати, що чоловічому населенню Європи загалом й України зокрема притаманна більша гедоністичність, ніж жіночому населенню, хоча і не набагато. Але все одно ймовірність зустріти гедоніста серед чоловіків більша, ніж серед жінок.

Як і слід було очікувати, найбільша частка “гедоністів” серед наймолодшої групи українських респондентів (16–29 років). Зокрема, за результатами третьої хвилі ЄСД серед наймолодших респондентів “гедоністів” виявилось понад третину (37,6%), тоді як серед осіб віком 30–54 роки — 15,0%, а серед старших за 54 роки — 9,9% (відмінності є значимими на рівні 0,01). І така ж залежність, тільки в зворотному напрямі, є стосовно належності до категорії “антигедоністів”. Найбільшою частка тих, хто належить до проміжної категорії, є серед респондентів середньої вікової категорії (див. рис. 9.11).

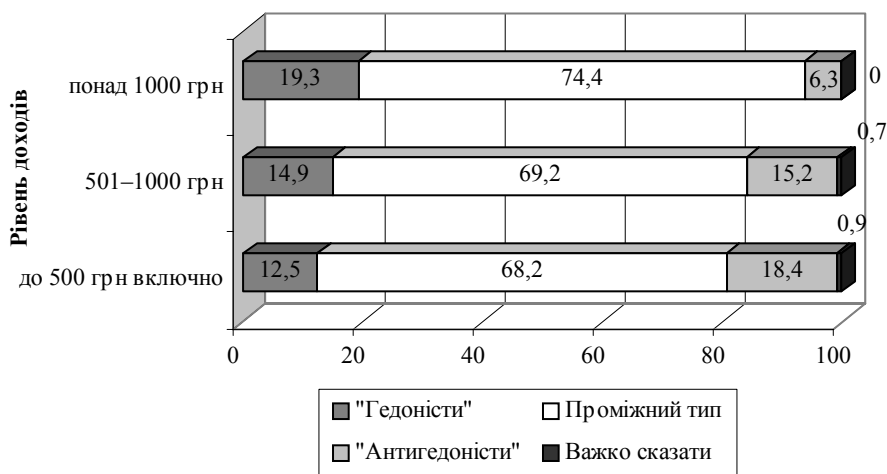
Рис. 9.11. Співвідношення “гедоністів” та “антигедоністів” серед представників різних вікових груп українських громадян, 2006–2007, N = 2002, %

Подібна тенденція фіксується не лише для України, а й для інших досліджених європейських країн — всюди найбільша частка “гедоністів” у наймолодшій віковій категорії, менша — в середній віковій групі, а найменша — серед найстарших респондентів. Але відмінності можна помітити в розмірі частки “гедоністів” серед молоді. Зокрема, найвищі показники серед росіян (54,1%), кіпріотів

(53,0%), австрійців (51,6%), тоді як найменші — серед французів (17,7%), норвежців (25%) та фінів (25,9%). Тобто українська молодь за мірою орієнтації на гедоністичний стиль життя перебуває десь посередині.

За пропонованим нами агрегованим показником рівня гедоністичності ані в другій, ані в третій хвилях дослідження суттєвих відмінностей залежно від рівня освіти респондентів не помічено. Значимі відмінності фіксуються щодо осіб із найнижчим рівнем освіти порівняно з респондентами із більш високою освітою (серед перших частка “гедоністів” є найменшою, а частка “антигедоністів” — найбільшою), але це пов’язано радше не з рівнем освіти, а з віком — практично вся група респондентів, які мають неповну або повну початкову освіту, — це особи похилого віку, а серед осіб із високим рівнем освіти, природно, більше молоді.

Статистично значимі відмінності між особами з різним рівнем доходів по всьому масиву другої хвилі ЄСД фіксуються лише стосовно крайніх випадків — осіб із доходами до 500 грн і осіб із доходами понад 1000 грн, але можна помітити, що ці відмінності невеликі (див. рис. 9.12). Тобто серед заможніших осіб більшою є ймовірність зустріти “гедоніста”, хоча й ненабагато.

Рис. 9.12. Співвідношення “гедоністів” та “антигедоністів” серед представників груп українських громадян з різним рівнем доходів, 2005, N = 1565, %

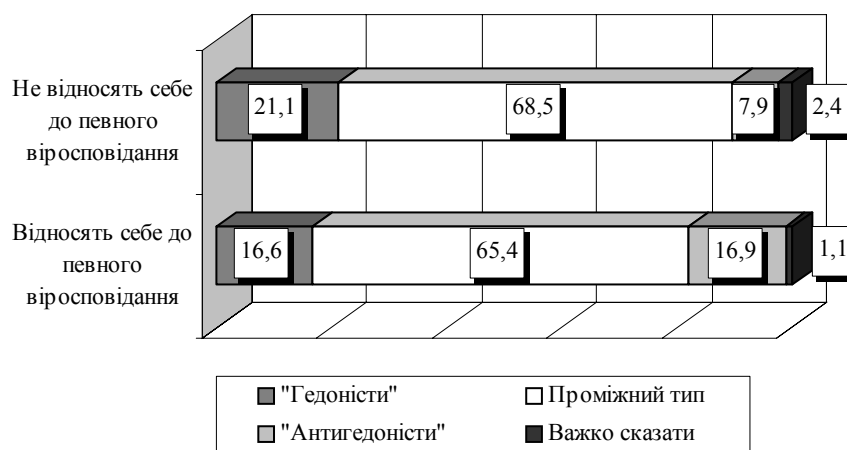
Загалом розглянуті опитування фіксують дещо більшу частку “антигедоністів” серед сільських жителів, хоча ця відмінність є невеликою. Зокрема, у третій хвилі ЄСД частка “антигедоністів” серед сільських жителів становила 16,1%, а серед міських жителів 12,0% (відмінність значима на рівні 0,05), а частки гедоністів становили, відповідно, 16,0% і 20,3%, тоді як значимих відмінностей у частках “проміжного типу” немає. Тобто можна припустити, що факт проживання в місті деякою мірою впливає на більшу прихильність до гедоністичного стилю життя.

Таке припущення можна деякою мірою підтвердити, поглянувши на відповідні дані щодо інших досліджених країн. Статистично значимі відмінності в цьому плані фіксуються лише для 7 із 23 країн (Австрії, Болгарії, Естонії, Угорщини, Ірландії, Росії, Швеції), але цікавим моментом є те, що не лише в цих країнах, а й майже в усіх інших частка “гедоністів” виявлялася більшою саме серед городян. Тож ми маємо певне підтвердження гіпотези, що місто є більш сприятливим для орієнтацій на гедонізм порівняно із селом.

Якщо поділити міське населення на тих, хто проживає у великих і невеликих містах, то за даними третьої хвилі ЄСД в Україні більш гедоністично зорієнтовані жителі великих міст — серед них частка “гедоністів” 28,2%, тоді як серед жителів невеликих міст — 15,9% (відмінність значима на рівні 0,01). А от у переважній більшості інших досліджених країн (у сімнадцяти із двадцяти трьох) за результатами третьої хвилі цих відмінностей не було. Такі відмінності є лише в Нідерландах, Норвегії, Португалії, Росії та Словаччині, причому в усіх випадках частка “гедоністів” є більшою серед мешканців великих міст.

Регіональних відмінностей в Україні в розподілі за цими типами практично немає. Єдиною особливістю є те, що трохи більша частка “гедоністів” відмічається в центральних областях країни (20,0%), проте значимо (на рівні 0,05) центральні області відрізняються лише від західних областей.

Звісно, можна припустити зумовленість наявності орієнтацій на гедонізм або, навпаки, проти нього певними релігійними переконаннями. І відмінності в цьому питанні між віруючими та невіруючими справді є, але не надто значні (див. рис. 9.13). Зокрема, за результатами третьої хвилі ЄСД серед осіб, які віднесли себе до певного віросповідання, частка гедоністів становила 16,6%, а серед тих, хто не ідентифікував себе із певною релігією чи віросповід-

данням — 21,1% (значимість відмінності на рівні 0,05). Частка “антигедоністів” серед віруючих перевищувала відповідну частку серед невіруючих на 9,0% (значимість відмінностей на рівні 0,01).

Схожі з українськими тенденції взаємозв'язку релігійності та міри орієнтації на гедонізм фіксуються й в інших країнах, охоплених ЄСД. У переважній більшості цих країн частка “гедоністів” більша серед осіб, які не віднесли себе до певного віросповідання чи релігії, і навпаки, серед тих, хто визначив себе як релігійного, більшою є частка “антигедоністів”. Причому значимими ці відмінності є в більшості досліджених країн (у 16 із 23).

У другій хвилі ЄСД серед українських громадян меншу, так би мовити, “аскетичність” продемонстрували прихильники католицького віросповідання (греко-католики). Серед останніх частка “гедоністів” становила 22,6%, тоді як серед православних — 12%. І навпаки, частка “антигедоністів” серед православних (17,2%) значно перевищувала відповідну частку (3,3%) серед прихильників католицького віросповідання (в обох випадках значимість відмінностей на рівні 0,01). Проте у третій хвилі ЄСД подібні особливості не підтвердилися. Хоча частка “гедоністів” серед католиків залишилася більшою, ніж серед православних, проте ця відмінність вже не була статистично значимою.

Отже, ми і на загальному агрегованому показнику орієнтації на гедоністичний стиль життя бачимо практично ту саму картину,

що й стосовно окремих елементів цього стилю. Загалом маємо відносно невеликі частки яскраво виражених “гедоністів” і “антигедоністів”, причому за обсягом частки “гедоністів” Україна перебуває на одному з останніх місць в Європі, тобто можна сказати, що міра поширення орієнтацій на гедоністичний стиль життя в Україні є меншою, ніж у більшості європейських країн.

За орієнтаціями на яскраво виражений гедоністичний стиль життя фіксуються доволі слабкі відмінності в різних соціальних групах. Трохи більше такі орієнтації поширені серед чоловіків, серед городян, серед жителів великих міст, серед осіб із вищими доходами, серед віруючих. Проте всі ці відмінності не дуже значні. Єдиною суттєвою залежністю є залежність від віку людини — орієнтації на гедоністичний стиль життя найпоширеніші серед наймолодшої вікової групи (віком 16–29 років), і його поширення зменшується мірою збільшення віку опитаних.

Загалом на гедоністичний стиль життя орієнтується незначна частина населення, ці орієнтації рівномірно поширені серед більшості соціальних груп, та все одно більш притаманні молоді.

Досі ми розглядали лише поширеність орієнтацій на гедоністичний стиль життя серед різних соціально-демографічних груп. Тепер спробуймо розглянути соціальну значимість цих орієнтацій, тобто з’ясувати, чи пов’язані такі орієнтації з іншими ціннісними орієнтаціями, наскільки цінності “гедоністів” відрізняються від цінностей тих, кого не можна зарахувати до цієї групи. Власне найбільш цікавими є саме такі відмінності, бо вони визначають те, чи справляють орієнтації на гедоністичний стиль життя негативний вплив на діяльність індивіда і груп у суспільстві.

Під час проведення другої хвилі ЄСД українських респондентів просили визначити важливість особисто для себе таких сфер життя, як родина, друзі, політика, робота, релігія. За цими самооцінками було зафіксовано певні відмінності між тими, кого ми в своїй моделі віднесли до “гедоністів”, та іншими, менш гедоністичними або зовсім негедоністичними групами (див. табл. 9.9).

Стосовно уявлень про важливість у житті родини суттєвих відмінностей між “гедоністами” та іншими групами не простежується. Загалом практично всі опитані як у групі “гедоністів”, так і в групі “антигедоністів” та проміжного типу, надзвичайно високо оцінили значення для себе родини — цю складову життя як важливу для себе (дуже важливу або достатньо важливу) визначили близько 97%

Таблиця 9.9

Оцінка особистісної значимості різних сфер життя українськими громадянами “гедоністичної” та “антигедоністичної” орієнтації, 2005, %

Оцінювані позиції	Тип орієнтації	Дуже важливо	Достатньо важливо	Не дуже важливо	Зовсім не важливо	Важко відповісти
Наскільки важливою є родина N = 2024	“Гедоністи”	83,4	14,3	1,0	0,6	0,7
	Проміжний тип	85,2	12,1	1,6	0,7	0,4
	“Антигедоністи”	91,8	6,8	1,7	0,4	0,2
Наскільки важливими є друзі N = 2023	“Гедоністи”	49,5	41,3	7,9	1,0	0,3
	Проміжний тип	30,4	51,8	15,9	1,3	0,6
	“Антигедоністи”	22,4	54,5	18,1	4,7	0,3
Наскільки важливою є політика N = 2022	“Гедоністи”	16,0	29,4	38,7	15,7	0,2
	Проміжний тип	8,1	30,0	42,1	18,3	1,5
	“Антигедоністи”	6,1	27,2	40,9	25,1	0,7
Наскільки важливою є робота N = 2020	“Гедоністи”	43,8	34,6	8,3	7,3	6,0
	Невизначені	39,6	34,2	11,5	9,0	5,7
	“Антигедоністи”	28,5	29,2	17,0	17,7	7,6
Наскільки важливою є релігія N = 2019	“Гедоністи”	16,5	29,8	29,2	22,9	1,6
	Проміжний тип	21,5	29,2	30,7	15,2	3,4
	“Антигедоністи”	28,8	38,1	19,4	10,4	3,3

у кожній із груп. Хоча якщо поглянути лише на частки тих, хто вважає родинну сферу “дуже важливою” для себе, то в групі “гедоністів” ця частка буде дещо меншою, ніж серед “антигедоністів”.

А от стосовно важливості для себе друзів “гедоністи” виявилися значно активнішими. Якщо серед “антигедоністів” лише 22,4% вказали, що друзі для них дуже важливі, а серед тих, хто потрапив до проміжного типу, 30,4%, то серед “гедоністів” таких було 49,5%, тобто майже половина. Подібне співвідношення збережеться, якщо виокремити ширші групи, об’єднавши тих, для кого ця сфера дуже важлива і достатньо важлива в одну групу, а тих, для кого вона не дуже важлива або зовсім не важлива в іншу. У цьому випадку наявність друзів є важливою для 90,8% гедоністів, для 82,2% проміжного типу і для 76,9% “антигедоністів” (відмінності значимі на рівні 0,01).

Інтерес до політики серед “гедоністів” перебуває навіть на вищому рівні, ніж серед груп із меншою орієнтацією на гедоністичний

стиль життя або взагалі без такої орієнтації. Серед групи “гедоністів” про важливість для себе такої сфери життя, як політика, заявили 45,5% (16,0% сказали, що політика для них дуже важлива), тоді як серед представників проміжного типу про важливість політики заявили 38,1% (8,1% надають їй дуже високої важливості), а серед групи “антигедоністів” — 33,3% (6,1% надають політиці дуже високої важливості).

У ставленні до роботи зорієнтовані на гедоністичний стиль життя також не виявилися, так би мовити, гіршими за інших. Частка тих, для кого робота є важливою, серед “гедоністів” (близько 78%) не відрізняється від відповідної частки представників проміжного типу (близько 74%). Групи “антигедоністів” ми тут не торкаємося, оскільки значну частину її становлять особи похилого віку (пенсіонери), для яких робота не може бути важливою за визначенням. Таким чином, серед “гедоністів” не фіксується негативного ставлення до роботи, чого можна було б очікувати, зважаючи на те, що робота часто суперечить отриманню від життя задоволення.

Менш значущою для “гедоністів” (порівняно з “антигедоністами”) виявилася релігія — серед респондентів, які потрапили до цієї групи, частка тих, для кого релігія є дуже важливою або достатньо важливою, менша за половину (46,3%). Проте за цим показником немає статистично значимої різниці між групами “гедоністів” і проміжного типу — серед останніх релігія є важливою трохи більше, ніж для половини. Найвищими показники важливості релігії в житті є серед тих осіб, які в нашій моделі потрапили до категорії “антигедоністів” — релігія тут виявилася важливою для 66,9% респондентів.

Отже, за представленими розподілами особливо помітні відмінності між “гедоністами” та “антигедоністами” в оцінюванні значимості друзів, політики та релігії. Тут слід згадати, що до групи “антигедоністів” потрапили переважно люди найстаршої вікової категорії (у цій групі їх майже 69,3%). Тож можна припустити, що відмінності в оцінках “антигедоністів” зумовлені власне віком відповідних респондентів, а не їхніми антигедоністичними переконаннями (точніше, ці переконання є результатом фізичної й психологічної нездатності людей похилого віку до гедоністичного стилю життя). Аби перевірити це припущення, ми спробували виключити з аналізу всіх осіб, старших за 54 роки. В результаті співвідношення більшості показників у “гедоністів” та “антигедоністів” залишилося таким самим. Знову ж таки, важливість родини була майже

однаковою в усіх групах (“гедоністів”, “антигедоністів” та проміжному типі). За важливістю наявності друзів і політики “гедоністи” так само переважали обидві менш гедонізовані групи. Природно, за відсутності людей пенсійного віку вирівнялася ситуація зі сприйняттям важливості роботи — серед усіх трьох груп ця важливість стала практично однаковою. А от стан із важливістю релігії залишився таким самим — серед “антигедоністів” частка тих, для кого ця складова життя є важливою, була більшою за 60%, тоді як серед “гедоністів” — лише близько 44% (див. табл. 9.10).

Таблиця 9.10

Оцінка особистісної значимості різних сфер життя українськими респондентами віком 18–54 роки, 2005, %

Оцінювані позиції	Тип орієнтації	Дуже важливо	Достатньо важливо	Не дуже важливо	Зовсім не важливо	Важко відповісти
Важливість родини N = 1140	“Гедоністи”	83,6	14,9	0,7	0,4	0,4
	Невизначені	85,6	12,2	1,6	0,4	0,2
	“Антигедоністи”	95,2	3,6	0,0	0,0	1,2
Важливість друзів N = 1140	“Гедоністи”	51,3	40,2	7,4	1,1	0,0
	Невизначені	34,9	51,2	13,1	0,5	0,3
	“Антигедоністи”	29,3	43,9	20,7	6,1	0,0
Важливість політики N = 1139	“Гедоністи”	15,2	26,8	41,3	16,7	0,0
	Невизначені	6,5	28,9	45,3	18,2	1,1
	“Антигедоністи”	7,2	9,7	53,0	30,1	0,0
Важливість роботи N = 1139	“Гедоністи”	47,6	35,3	6,7	5,6	4,8
	Невизначені	47,9	37,7	7,5	4,0	2,9
	“Антигедоністи”	51,2	35,4	6,1	4,9	2,4
Важливість релігії N = 1137	“Гедоністи”	15,0	28,7	31,3	23,1	1,9
	Невизначені	18,0	30,0	32,8	16,2	3,0
	“Антигедоністи”	22,9	41,0	24,1	10,8	1,2

Крім розглянутих вище, в дослідженні ставили низку запитань, що визначали міру соціальної активності респондентів. По-перше, респондентам пропонувалося визначити міру своєї згоди чи незгоди із твердженням, що громадяни мають приділяти принаймні частину свого вільного часу для допомоги іншим. За цим показником “гедоністи” виявилися менш, так би мовити, соціальними, ніж “антиге-

доністи” — якщо серед перших із такою тезою погодилися 63,1%, то серед других — 74,5% (значимість відмінностей на рівні 0,01). І навпаки, серед “гедоністів” частка незгодних із таким формулюванням була більшою, ніж серед “антигедоністів”. Проте загальний показник соціальності навіть серед “гедоністів” є доволі високим, адже з представленою тезою погодилася половина даної групи.

Такі більш індивідуалістичні орієнтації “гедоністів” підтверджуються й в іншому запитанні, де від респондента вимагалось визначити свою згоду чи незгоду із тезою, що суспільству було б краще, якби кожен думав про власні, а не суспільні інтереси. Із таким твердженням погодилася більш як чверть “гедоністів”, тоді як серед “антигедоністів” таких було лише близько десятої частини, а не погодилися з цим майже 2/3 “антигедоністів” і менш як половина “гедоністів” (див. табл. 9.11). Причому переважна індивідуалістичність “гедоністів” зберігається навіть у тому разі, якщо виключити з аналізу наймолодшу вікову категорію (18–29 років), припустивши, що саме особливості молодих людей можуть впливати на подані розподіли. Навіть без молоді серед “гедоністів” так само фіксується найменша, порівняно з іншими групами, частка

Таблиця 9.11

Міра згоди груп “гедоністів” та “антигедоністів” серед українських респондентів із запропонованими твердженнями щодо допомоги іншим та індивідуалістичних орієнтацій, 2005, %

Оцінювані позиції	Тип орієнтації	Згоден*	Важко сказати, згоден чи ні	Не згоден**	Не знаю
Міра згоди із твердженням, що громадяни мають приділяти принаймні частину свого вільного часу для допомоги іншим N = 2029	"Гедоністи"	63,1	24,9	10,7	1,3
	Проміжний тип	62,6	26,0	7,9	3,5
	"Антигедоністи"	74,5	20,9	3,2	1,4
Міра згоди із твердженням, що суспільство було б багатшим, якби кожен думав про свої інтереси N = 2029	"Гедоністи"	27,7	26,8	43,3	2,2
	Проміжний тип	22,8	23,5	49,1	4,6
	"Антигедоністи"	13,9	18,9	62,2	5,0

*Об'єднані частки тих, хто відповів “Повністю згоден” і “Згоден”.

** Об'єднані частки тих, хто відповів “Повністю не згоден” і “Не згоден”.

згодних із необхідністю приділяти час допомозі іншим, і найбільша частка тих, хто вважає, що для суспільства загалом було б краще, якби кожен дбав про власні інтереси.

* * *

Отже, спробуймо узагальнити і підсумувати ті факти, які ми розглянули в даному розділі. По-перше, серед населення яскраво виражених “гедоністів” і “антигедоністів” небагато — близько 15% кожного з цих типів. Водночас якщо дивитися ширше, то більша чи менша міра гедоністичних орієнтацій властива більшості населення. Але навряд чи можна стверджувати, що таке поширення цих орієнтацій несе особливу загрозу суспільному життю, оскільки вони присутні переважно в обмеженому обсязі. Найбільш охоплена орієнтаціями на гедоністичний стиль життя молодь (особи віком 16–29 років), проте навіть серед цієї групи гедоністичність радше перебуває на середньому рівні, а частка яскраво виражених гедоністів трохи більша за третину (37,6%). Водночас серед інших основних соціально-демографічних категорій відмінностей за рівнем поширення гедоністичних орієнтацій практично не спостерігається.

Відсутність критичного рівня гедоністичних стилів життя відображається не лише через самовизначення респондентів, а й через оцінки респондентами інших людей. Зокрема, меншість українських громадян вважає, що орієнтації на задоволення є домінантною характеристикою наших співвітчизників. Такі оцінки серед населення формуються переважно на підставі власного досвіду, тому можна припустити, що з таким станом (домінацією серед ціннісних орієнтацій саме гедоністичних орієнтацій) наші співгромадяни стикаються відносно нечасто.

Не можна відмітити надзвичайної соціальної пасивності осіб, які поділяють гедоністичні цінності; хоча за мірою орієнтації на суспільну взаємодопомогу і взаємозв’язок серед найбільш гедоністично зорієнтованих осіб фіксуються нижчі показники, але вони не наближаються до критичного рівня. Більшу індивідуалістичність гедоністів також навряд чи можна вважати антисуспільною, оскільки вона поєднується з високим рівнем орієнтацій на родину, друзів, політичне життя.

Указана ситуація сформувалася за умов, коли інформаційний простір наповнений орієнтуванням людей переважно на сферу задоволень, індивідуалізму. Відповідно, ми фактично стикаємося з пробле-

мою меж інформаційного впливу на особу, адже бачимо, що попри тотальну репрезентацію в інформаційному просторі (фільмах, рекламній продукції, текстах) орієнтування населення на цінності задоволення, частка зорієнтованих на гедоністичні цінності не така вже й велика. Можна припустити, що дієвість такої соціальної пропаганди багато в чому зумовлюється її відповідністю реальному життю. Маючи справу лише з подібною пропагандою, у людини можуть формуватися відповідні установки, та коли особа стикається з неможливістю реалізації цих установок в житті, найчастіше за все відбувається відповідне коригування їх.

Прийняття чи неприйняття гедоністичного стилю життя визначається низкою умов, що перебувають в соціальній, фізіологічній і психологічній площинах. Прийняття такого стилю життя значною мірою зумовлюється не лише бажаннями і прагненнями індивіда, а його реальною здатністю до такого прийняття. Остання може бути пов'язана з матеріальним становищем людини, рисами характеру, рівнем фізичних здібностей.

Література

1. Філософський словник. — К., 1986.
2. Асмус В.Ф. Античная философия. — М., 1976.
3. Лосев А.Ф. История античной эстетики : В 8-ми т. — М., 1969. — Т. II.
4. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. — К., 2005.
5. Лукреций. О природе вещей : В 2-х т. — М., 1947. — Т. II.
6. Рассел Б. История западной философии : В 2-х т. — Новосибирск, 1994. — Том 2.
7. Емельянов А.В. «Человек гедонистический» как философская проблема : Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. — Ижевск, 2003.
8. Bell D. The Cultural Contradictions of Capitalism. — N.Y., 1976.
9. Панарин А. Философия истории. — http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Panarin/01.php